

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΦΩΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Σ Ε Λ Ι Δ Ε Σ

ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ

ΑΜΦΙΣΣΑ
1981

Ἐκδίδεται κάθε τρίμηνο ἀπ' τὴν

Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Ἀμφισσα, Πανουργιὰ 1

Τεύχος 19, Ἰούλιος - Αὐγούστος 1981

ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ὅλην: Δημήτρης Ἰωάν. Κολοβός

Ἡπείρου 16, Ἀθήναι — Τηλ. 82.17.743

ὑπεύθυνος τυπογραφείου: Γεώργιος Μπρουζιώτης

Κωλέττη 4 - Ἀθήναι - Τηλ. 360.38.20

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γεώργιος Κουτσοκλένης, πρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Εὐγενία Γερολυμάτου, ἀντιπρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Πάλλας, γραμματεὺς Ε.Φ.Μ.

Γεώργιος Καρανδρός, ταμίας Ε.Φ.Μ.

Χρυσὴ Μοσκαχλαειδῆ, ἔφορος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Ἀγουρόπουλος

μέλη Δ.Σ. τῆς Ε.Φ.Μ.

Σωτήριος Ζήσιμος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
—Ἐπικαιρότητες, τοῦ Δ.Ι.Κ.	1/561
—Στοὺς γενναίους τοῦ '40, Γεώργου Χασιακοῦ	4/664
—Ἀγγελος Σικελιανός, Εὐγενίας Γερολυμάτου	5/565
—Ὁ ἀγνοημένος Προφήτης, Δημ. Χ. Παλούκη	14/574
—Πανηγύρια καὶ παζάρια, Μήτσου Ἐλάτου	18/578
—Τὰ ἀρραβωνιάσματα, Γεωργίου Κουτσοκλένη	22/582
—Μαντήλω, Γιάννη Ἡλιοπούλου	25/585
—Ματιὲς στὴν ἱστορία τῆς σύγχρονης Εὐρώπης, Δίνας Ἀργυροπούλου	28/588
—Ἐπιστολὲς ἀναγνωστῶν	31/591
—Ἀπ' τὴ δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας	32/592

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Ἀπ' ὅσα ὁ Ταχυδρόμος μᾶς φέρνει

Ὁ συνεργάτης μας Σπάρτακος μᾶς ἔστειλε τὸ παρακάτω γράμμα :

«Φίλοι μου.

Ἔνοιωσα μεγάλη χαρὰ καὶ ἱκανοποίηση μαθαίνοντας ὅτι τὸ περιοδικό ΜΑΣ, οἱ «Σελίδες ἀπ' τῆ Φωκίδα», μπῆκαν στὸν πέμπτο χρόνο. Καὶ τοῦτο, γιατί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα, εἶχα πιστέψει ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ὅτι τοῦτο θᾶταν τὸ «κάτι ἄλλο» στὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας, πού θὰ κέρδιζε πολλὰ ἀπ' αὐτό. Καὶ χαίρομαι πού δὲν διαψεύστηκα.

Παρακαλουθῶ, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι, χρόνια τώρα τὸν ἀγῶνα σας καὶ θαυμάζω τὸ ἀνεξάντλητο κουράγιο καὶ τὴν ἄκαμπτη θέλησή σας. Γιατί, ὁμολογουμένως, δὲν εἶναι μικρὸ καὶ εὐκόλο πράγμα ἡ ἔκδοση ἑνὸς περιοδικοῦ, οὔτε λίγα τ' ἀπαιτούμενα ὅταν, μάλιστα, χάρη στὴ θαυμαστὴ ὅσο καὶ παράτολμη ἀπόφασή σας, νὰ διανέμεται δωρεάν, φτάνει ὅχι μόνο στίς πιὸ ἀπόμακρες γωνιῆς τοῦ τόπου μας ἀλλὰ καὶ στίς τέσσερες ἄκρες τῆς χώρας μας. Καὶ ἀκόμα δυσκολότερο, ἄθλος σωστός, ἡ ἔγκαιρη ἐξασφάλιση ὕλης — ἐκλεκτῆς στὸ μεγαλύτερο μέρος της — ἀπὸ τοὺς λιγοστοὺς καὶ μᾶλλον ἀμελεῖς, ἂν ὄχι ἀσυνεπεῖς, πνευματικοὺς ἀνθρώπους τῆς μικρῆς περιοχῆς μας. Μὰ καὶ ἡ εὐστοχία τῶν σχολίων, ἡ σαφήνεια τῶν ἀπόψεων καὶ ἡ ἀνιδιοτέλεια τῶν προτάσεών σας, πού ζωηρὰ ἐντυπωσιάζουν καὶ ἐπιβάλλουν τὴ γενικὴ παραδοχὴ τους, δὲν εἶναι διόλου εὐκαταφρόνητη δουλειά.

Ἡ σοβαρότητα τοῦ περιοδικοῦ, ἡ φιλικὴ ὑποδοχὴ κάθε νέου συνεργάτη καὶ ἡ συγκινητικὴ προσπάθεια προβολῆς του, ἡ πρόθυμη παρουσίαση ἀγνώστων ἢ παραγνωρισμένων πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας, ἡ καθολικὴ κάλυψη τῆς περιοχῆς μας — Δωρίδας καὶ Παρνασσίδας — στὸν τομέα του καὶ ἡ ἀποφυγὴ κάθε μικρότητας, ἀντιδικίας, προσωπικῆς ἐπιδίωξης ἢ ἱκανοποίησης μικροσυμφερόντων, τὸ ἐπέβαλλαν στὴ συνείδηση ὅλων — ἀκόμα καὶ ἐκείνων πού δὲν τὸ ὁμολογοῦν — καὶ τὸ καθιέρωσαν σὰν τὴν ἀντιπροσωπευτικώτερη φωνὴ τῆς Φωκίδας.

Καὶ ὅλα τοῦτα χάρη σὲ σᾶς τοὺς λίγους. Γιατί, κακὰ τὰ ψέμ-

ματα, μεγάλο πράγμα οἱ ἄξιοι συνεργάτες μεγαλύτερο ὅμως ἢ ἱκανότητα νὰ κρατᾷς ἕνα περιοδικὸ πάντα στὴν ἐπικαιρότητα ν' ἀποφεύγεις τὴ στασιμότητα καὶ τὴν ἐπανάληψη, νὰ καταφέρνεις νὰ τ' ἀνανεώνεις καὶ γενικά, νὰ διατηρεῖς ἀμείωτο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη. Γιὰ ὅλα τοῦτα χρειάζονται κότσια γερὰ καὶ πολύπλευρα καὶ ὅπως ἀποδείχτηκε, εὐτυχῶς, ἐσεῖς τὰ διαθέτετε.

Καὶ νᾶναι πάντα γερά, εἶναι ἡ εὐχὴ πού, γιὰ τὰ πέντε χρόνια τοῦ περιοδικοῦ, σᾶς στέλνω μαζί με τὴ βαθύτατη ἐκτίμησή μου.

Φιλικά

ΣΠΑΡΤΑΚΟΣ

Εὐχαριστοῦμε θερμὰ τὸν παλιό, καλὸ συνεργάτη μας καί.. ἕτερον οὐδέν.

Σχολιάζοντας τὰ γεγονότα

1.— ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΙ ΕΥΑ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Σὰν μικρὸ δείγμα ἀναγνωρίσεως τῆς προσφορᾶς τοῦ "Ἀγγελοῦ Σικελιανοῦ" στὰ γράμματα, καὶ στὸ "Ἔθνος" γενικά, ἃς θεωρηθοῦν ὅσα σ' ἄλλες σελίδες δημοσιεύονται.

Παρ' ὅτι τοῦτα σκιαγραφοῦν παραστατικώτατα καὶ με τὸν καλλίτερο τρόπο τὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ φρονούμε πὼς μιὰ ἀκόμα ἐργασία ἀναφερόμενη εἰδικὰ στὸν ἀκούραστο βοηθό του, τὸν πολύτιμο συμπαραστάτη καὶ τὸν οἰκονομικὸ χορηγό του, τὴ γυναῖκα του Εὐα Πάλμερ - Σικελιανοῦ, θάταν τὸ συμπλήρωμα μιᾶς πλήρους ἀναφορᾶς στὸ πολύμορφο ἔργο του καὶ ἰδιαίτερα στὴν προσπάθεια ἀναβιώσεως τῶν Δελφικῶν ἑορτῶν καὶ ἐξαπλώσεως τῆς Δελφικῆς Ἰδέας.

Καιρὸς ὑπάρχει πάντοτε καὶ οἱ στήλες τοῦ περιοδικοῦ μας εἶναι στὴ διάθεση τοῦ κάθε συμπατριώτη.

2.— Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΛΙ. Μὲ ἱκανοποίηση πληροφορηθήκαμε τὴν ἀπόφαση τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν πὺ χαρακτηρίζει τὸ Μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία διατηρητέο μνημεῖο. Καιρὸς ἦταν πιά καὶ ὡς πρῶτο βῆμα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἐλπιδοφόρο, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἔκταση τῶν 500 μέτρων πὺ ἀναφέρεται στὴν ἀπόφαση θεωρεῖται ἀνεπαρκῆς καὶ πρέπει νὰ ἐπεκταθεῖ γιὰ νὰ προστατευθεῖ ὁλόκληρη ἡ περιοχὴ του καὶ νὰ μὴν ἀλλοιωθεῖ τὸ τοπίο ἀπὸ διάφορες αἰτίες.

"Ἐπειτα ἀπ' τὴν ἀπόφαση αὐτή, μεγάλη ἀνακύπτει ἡ ὑποχρέωση ὅλων, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, νὰ συνεργαστοῦν ἁρμονικὰ καὶ νὰ φροντίσουν γιὰ τὴν ὀρθότερη ἀξιοποίηση τῆς προσφερόμενης εὐκαιρίας γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ συντήρηση, διαφύλαξη καὶ ἀποκατάσταση τοῦ κυριώτερου θρησκευτικο-ἐθνικο-καλλιτεχνικοῦ μνημείου

της περιοχής μας, χωρίς αυτοσχεδιασμούς και μεμονωμένες ενέργειες.

Υστερόγραφο: Την τελευταία στιγμή πληροφορηθήκαμε κάτι πού κάνει επιτακτικότερη την παραπάνω προτεινόμενη συνεργασία. Το δάπεδο της εκκλησίας των Ἀγίων Πάντων στο νεκροταφείο του Μοναστηριού, λένε οί πληροφορίες μας, επιστρώθηκε μέ... μωσαϊκό ἀντὶ τοῦ παραδοσιακοῦ τρόπου πλακοστρώσεως. Θεωρήθηκαν λίγες, φαίνεται, καὶ καλόγουστες, οί μέχρι τώρα ἐκτροπές ἀπ' τὴν ἀρχικὴ μορφή του ὥστε νὰ ἐπιτρέπεται ἀκόμα μιὰ. Κρίμα.

3.— ΔΕΛΦΟΙ Α΄. Στους Δελφούς ἀναφέρεται τὸ σημεῖωμα τοῦ το καὶ ἀπευθύνει ἐκκληση στὸν ὅποιονδήποτε ἀρμόδιο — τὸ Δῆμο, τὸν ΕΟΤ, τὸ Ἀστυνομικὸ Τμήμα—γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τους ἀπ' τὴν ἀνεπίτρεπτη κατάσταση πού ἐπικρατεῖ στὸ τμήμα τοῦ δρόμου ἀπ' τὸ ξενοδοχεῖο «BOYZAS» μέχρι καὶ πιὸ κάτω ἀπ' τὴν Κασταλία πηγὴ. Αὐτοκίνητα, μεγάλα καὶ μικρά, σταθμεύουν ὅπου τὰ βολεύει, εἴτε ἀνάμεσα στοὺς καλλωπιστικούς θάμνους εἴτε πάνω στὰ πεζοδρόμια. Ἀδιαφορῶντας γιὰ τὶς καταστροφές πού προκαλοῦν ἢ γιὰ τὸν ἀποκλεισμό τῆς θέας πρὸς τὴ μαγευτικὴ κοιλάδα τῶν Δελφῶν. Ἐπισκέπτες, Ἕλληνες καὶ ξένοι, κυκλοφοροῦν ἀσύδοτοι καταμεσίς τοῦ δρόμου παρεμποδίζοντας τὴν κυκλοφορίαν, τρῶνε ὅπου τοὺς ἀρέσει γεμίζοντας τὸν χῶρο ἀπορρίμματα καὶ πλένονται στὰ νερά τῆς θρύσης, στὴν Κασταλία, παρουσιάζοντας θέαμα... λίαν κόσμιον. Καὶ ὅλα αὐτά, καὶ κάμποσα ἀκόμα, μέσα στοὺς ἐκκωφαντικούς θορύβους κάθε λογιῆς κασσετοφῶνων καὶ ραδιοφῶνων. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ ἐντελῶς ἀπαράδεκτη γιὰ χῶρο τεραστίας ἀρχαιολογικῆς σημασίας καὶ παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος, ὅπως οἱ Δελφοί, πρέπει νὰ ἐκλείψει ἀμέσως, χωρίς καμμιά χρονοτριβή.

4.— ΔΕΛΦΟΙ Β΄. Στους Δελφούς ἀναφέρεται καὶ τὸ σημεῖωμα τοῦτο καὶ εἰδικότερα στὸ ἄξιο κάθε ἐπαίνου ἔργο δύο κατοίκων τους, τοῦ Τειχιώτη Θύμιου Χριστόπουλου καὶ τοῦ Ἰτιώτη Βασίλη Χατζηνικολάου. Ἐπαγγελματίες μὲ πολύωρη καὶ κοπιαστικὴ ἀπασχόληση καὶ οἱ δύο, ζώντας στὰ στενὰ καὶ περιωρισμένα πλαίσια μιᾶς ἐπαρχιακῆς κωμοπόλεως, βρίσκουν τὸ χρόνο καὶ τὴ δύναμη νὰ ἐπιδίδονται στὴ λογοτεχνίαν, μὲ μιὰ ἐπιμονὴ πού καταπλήσσει. Στὸ γράψιμο ἀφιερώνουν τὶς λιγοστὲς ὥρες τῆς σκόλης τους καὶ στὴν ἐκδοσὴ τῶν βιβλίων τους διαθέτουν ὅσα μὲ μόχθο κερδίζουν μιὰ καὶ οἱ ἐκδότες τῆς Ἀθήνας δὲν πολυκαταδέχονται τοὺς ἐπαρχιώτες λογοτέχνες.

Ἀθόρυβοι ἐργάτες τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ τόπου μας θάζουν τὰ θεμέλια γιὰ κάτι καλὸ καὶ μεγάλο, πού, ὅπου νᾶναι θὰ φανεῖ, ἂν δὲν φάνηκε κιόλας.

Καὶ αὐτὸ θᾶναι ἢ καλλίτερη ἀνταμοιβή τους.

Δ. Ι. Κ.

ΣΤΟΥΣ ΓΕΝΝΑΙΟΥΣ ΤΟΥ '40

Οί μορφές τῶν προγόνων σᾶς κράζουν,
«ΙΤΕ ΠΑΙΔΕΣ ΕΛΛΗΝΩΝ» φωνάζουν,
λευτεριά για νὰ ἔχει ἡ Ἑλλάδα,
Ἰταλοὺς κυνηγᾶτε ἀράδα.

Τὴν Πατρίδα δοξάσετε τώρα,
στοῦ ἀγῶνα τὴν ὕστατη ὥρα,
μὲ τοὺς Νέρωνες θὰ χτυπηθεῖτε,
«ΝΕΝΙΚΗΚΑΜΕΝ», ὅμως, θὰ πεῖτε!

Οἱ τσολιάδες, τῆς Ρούμελης πρῶτοι
— τοὺς σκληρόναν κανόνια καὶ κρότοι —
στὴ σκιά τῶν ἀρχαίων θαδίζουν
καὶ στὴ μάχη τὴ δόξα κερδίζουν.

Οἱ φαντάροι ριχτῆκαν, μὲ πίστη,
ἐναντίον τῶν Λύκων, γιὰ νίκη,
καὶ μὲ μιὰ φοβερὴ ἰαχή,
ὁ στρατὸς νικητὴς προχωρεῖ!

Στρατιῶτες, λαμπρὰ παλληκάρια,
πολέμαρχοι, Ἑλλήνων θλαστάρια,
ξεπερᾶστε μὲ θάρρος τὴν μπόρα,
ξεναδῶστε τὴ νίκη στὴ χώρα!

Ἄν καὶ δείχνει ὁ Χίτλερ σκληράδα
στὴν ἀθάνατη μάνα Ἑλλάδα,
Διγενῆδες ἐγίνατε νέοι,
μαχητὲς τοῦ σαράντα γενναῖοι.

Στὰ στενὰ ὄχυρά τῆς Ροδόπης,
προσδοκοῦν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης,
τὸ στρατὸ τῶν ναζιδῶν χτυπήστε,
τὴν ἐλπίδα στὸν κόσμο χαρίστε!

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΣΙΑΚΟΣ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

ΕΥΓΕΝΙΑΣ ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ

Ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου ἔχει τὸ ξεχωριστὸ προνόμιο νὰ εἶναι ἡ πατρίδα μεγάλων ποιητῶν.

Ὁ Ἀγγελος Σικελιανός, εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους.

Παραγκωνισμένος γιὰ μιὰ τριαντακονταετία, ἐπὶ τέλους, δικαιώνεται μέσα στὸ 1981. Τοῦτος ὁ χρόνος ἀφιερώνεται στὸν δημιουργό. Ἀναγνωρίζει κι' ἀναβιώνει τὸ ἔργο του.

Ἡ παρασιώπησις τῆς ἀξίας αὐτοῦ τοῦ ποιητικοῦ ἔργου, πού ἀναντίρρητα ἀποτελεῖ μνημεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ παγκόσμιου λυρικοῦ ἔμμετρου λόγου, εἶναι ἡ συνέχιση δύο ἀκόμα μεγαλύτερων ἀδικιῶν πού ἔγιναν στὸ Σικελιανό. Ἡ πρώτη ἀδικία: ἡ παρεμπόδισή του νὰ πάρει τὴν δικαιοματική του θέση. στὴν Ἀκαδημία. Ἡ δεύτερη καὶ μεγαλύτερη, — πού ἔχει τεράστιο ἀντίτυπο στὴν Ἑλλάδα, — ἦταν ἡ ἀπόρριψή του, δύο φορές, ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ ἀπονομῆς τοῦ βραβείου Νόμπελ. ἐνῶ ἦταν σ' ὅλους γνωστὰ ὅτι ἦταν ὁ μέγας νικητής.

Ἄν ὁ ποιητής ἔπεσε θύμα ἐνὸς μηχανισμοῦ πού κινήθηκε ἀπὸ πολιτικούς φανατισμοὺς ἢ καὶ ἀπὸ μικροσυμφεροντολογικὰς μνησικακίαις. δὲν μᾶς τιμᾷ ἰδιαίτερα.

Γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Σικελιανὸς ἔζησε σ' ὀδυνηρὰς, — γιὰ τὴν χώρα μας, — ἐποχές: Α' Παγκόσμιος πόλεμος, Βαλκανικοὶ πόλεμοι, Διχα-

σμός, Β' Παγκόσμιος πόλεμος, Ἐποποιΐα 1940, Γερμανικὴ κατοχὴ, πείνα, ἀπελευθερωτικὸς ἀγώνας, ἀπελευθέρωσις, συμμοριτοπόλεμος.

Μιὰ ἀλληλουχία δυναμικῶν γεγονότων, πού δὲν ἀφήνουν ἀσυγκίνητο κανένα, ἀκόμα καὶ τὸν ποιητὴ, πού παίζει τὸν ἐνεργό του ρόλο, ἔχοντας ὄπλο, τὴν πέννα.

Μέσα ἀπὸ ἐρείπια, στάχτες καὶ λουτρά αἵματος, ἡ ἀνασυγκρότησις τῆς Ἑλλάδας, πῆρε ἀποφασιστικὰ τὴν πρώτην θέση. Οἱ ἀναγκαῖες κοινωνικὲς μεταβολαὶ κι' ἀνακατατάξεις ἦταν φυσικὸ νὰ προβληματίσουν τὸν λαὸ μας.

Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα πού ὁ λαὸς ἀγωνίζεται γιὰ ἐπιβίωσιν, ἦταν μοιραῖο, οἱ προβολαὶ πού ἀπαύγαζαν ἀπὸ τὴν μεγαλειώδη ποιητικὴ δημιουργίαν, νὰ συγχέωνται μὲ τοὺς προβολαίς τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Στὴ γενικὴ σύγχυσις ἔμεινε τὸ ἔργο του μετέωρο, περιμένον τὴν καταξίωσιν.

Ἄγνωστος λοιπὸν στὸ πλατὺ κοινόν, ὁ μέγας ποιητής. Ὁ ἀποκλεισμός του ἀπὸ τὰ σχολικὰ ἀναγνωστικά, συνετέλεσε στὴν παρασιώπησιν. Γιὰ πολλὰ χρόνια ὁ ἀπόηχος ἀπὸ τὴν μιὰ ἀπὸ τίς πολὺπλευρες δραστηριότητες τοῦ Σικελιανοῦ, δηλαδὴ τὴν ἀναβίωσιν τῶν Δελφικῶν Ἀμφικτυονιῶν, δημιούργησε ἕνα θρύλο γύρω του.

Ἡ Δελφικὴ Ἰδέα, ἦταν ἕνα μεγαλόπνοο ἔργο.

Ἄργά, ἄργά, καταστάλαζαν στὸ ποιητὴ, σὰν δροσοσταλίδες πάνω στίς φυλλωσιές, οἱ μακροχρόνιες μελέτες κι' ἐνοραματισμοί του. γιὰ τὴν ἀναθίωση τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας.

Ἐδῶ στοὺς Δελφούς, — στὸν ὁμφαλὸ τῆς γῆς ὅπως ὄρισε ὁ Δίας, — ὁραματίστηκε νὰ στεριώσῃ νέες Ἀμφικτυονίες ποὺ σκοπὸ θὰ εἶχαν τὴν συνένωση ὅλων τῶν λαῶν, γιὰ μιὰ ζωὴ ἀγνὴ κι' ἀπροβλημάτιστη, χωρὶς πολέμους καὶ συμφέροντα.

Πλανιέται στὴν Δελφικὴ ἐξοχὴ συνεπαρμένος ἀπὸ τὸ ἥρεμο μεγαλεῖο τῆς καὶ τὴν Σιβυλλικὴ ἀτμόσφαιρα.

Σὰν τὸν Πάνα, σεργιανίζει τὰ λαγκάδια καὶ τίς ρεματιές. καὶ πολλὲς φορὲς τὸν εἶδαν νὰ κάθεται γυμνὸς πάνω στὰ βράχια, καὶ ν' ἀγναντεύει μὲ τίς ὠρες. ἔναν κόσμο ποὺ μόνον αὐτὸς ἔβλεπε.

Ἡ κοινὴ γνώμη, ταράχτηκε στὴν ἀρχή. Σιγὰ - σιγὰ ὅμως στὴν λαϊκὴ συνειδηση. ἡ προσωπικότητα τοῦ ποιητῆ συνταυτίστηκε μὲ τὸν θρυλούμενο θεὸ Ἀπόλλωνα. κι' ἴσως νὰ συνταύλιζε κι' ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς τὸ ξάναμμα τῆς φημης.

Κίνητρα αὐτῆς τῆς μυθοποίησης: ἡ ἀπολλώνεια ὁμορφιά του, τὸ ἐπιβλητικὸ παράστημα, κι' ἡ παθιασμένη προσήλωσή του στοὺς Δελφούς, ὅπως μαρτυροῦν οἱ στίχοι του:

Μ' ἓνα ἄσθηστο χαμόγελο, ἦρτα
σ' ἐσᾶς Δελφοί!

Ὁ πετρωτὸς ἀνήφορος, ποὺ μ' ἐ-
φεγγε τὰ σκότη

τῆς νύχτας, ὁποῦ ἀνέβαινα τὴν
τρομερὴ κορφή,
δὲν εἶδε, ἀπ' ὅτε ἐσώριασε ἡ αὐ-
λή σας, τέτοια νιότη!

Σὰν πλάτανος ἐσειότανε μὲ τ' ἄ-
στρα ὁ οὐρανὸς

κι' ἄστραφτε ἀπάνω ὁ Παρνασσὸς
ὥσπερ τὸ πέλαο κάτω

κι' ἀπ' τ' ἄστρα κι' ἀπ' τ' ἀναμμα
ὁ νοῦς μου ὁ φωτεινός

ἔβλεπε πέρα ἀπ' τῆς ζωῆς τὴν
μοίρα ἢ τοῦ θανάτου.»

(Δελφικὸς ὕμνος, σ. 10, στίχοι
21—29).

Κι' ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὑπάρχει μιὰ μοιραία ὁμοιότητα Ἀπολλῶνα - ποιητῆ. Γιατὶ κι' οἱ δυὸ ἦταν φανταστικά ὠραῖοι, κι' οἱ δυὸ γοητεύτηκαν ἀπὸ τὴν ἀθάνατη ὁμορφιά τοῦ Δελφικοῦ τοπίου κι' ἔγιναν οἱ πρεσβευτὲς του, κι' οἱ δυὸ δόθηκαν ἀπόλυτα στὴν Τέχνη καὶ τὰ Γράμματα.

Εἶναι δύσκολο νὰ παρουσιάσῃ κανεὶς τὴν προσωπικότητα αὐτῆ ποὺ τὴν συνέθεταν ὑπερπληθωρισμὸς ὁραμάτων καὶ ἰδεῶν.

Γεννήθηκε στὴ Λευκάδα στίς 15 τοῦ Μάρτη τοῦ 1884, κι' ἀνῆκε σὲ μιὰ οἰκογένεια ποὺ ἔδωσε πολλοὺς ἀγωνιστὲς στὴν Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα ἓνας θεῖος του, ὁ Μιχαὴλ Σικελιανὸς ἦταν ἀπὸ τοὺς πρῶτους Φιλικούς στὴν Ἐπτάνησο, κι' ἔγινε Ὑπουργὸς στὴν κυβέρνησι τοῦ Καποδίστρια. Εἶχε κι' ἄλλα πέντε ἀδέρφια.

Ὁ Σικελιανὸς παντρεύτηκε δύο φορές. Ἡ γνωριμία του μὲ τὴν πλουσιωτάτη Ἑλληνολάτρισσα Εὐα

Πάλμερ, — πού κατέληξε σέ γάμο, — ήταν σταθμός για τή ζωή του. Ὁ γάμος αὐτός τοῦ ἔδωσε ὅλες τίς δυνατότητες νά ζεῖ. ὅπως αὐτός ἤθελε νά ζεῖ. Ταξίδεψε πολὺ μέσα κι' ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἔκανε πολλές γνωριμίες στὸν διεθνή πνευματικὸ χῶρο, μελέτησε βαθειὰ τοὺς ἀρχαίους κλασσικοὺς καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς.

Πλησίασε τὴ φύση, καὶ ἡ γνωριμία μὲ τὴν μάνα Ἑλληνικὴ γῆ στάθηκε συγκλονιστικὴ ἐμπειρία, ἔγινε ἔρωτας σταθερὸς (παρ' ὅλο ὅτι δὲν ἦταν σταθερὸς στὰ αἰσθηματικά).

Ἡ φύση κι' ἡ ἱστορία εἶναι τὰ πλαίσια μέσα στὰ ὁποῖα κινεῖται κι' ἐμπνέεται. Βουερή, ἀστραφτερή, ἡ γλῶσσα τοῦ ξεχύνεται σὲ ποιοτικά ἀριστουργηματικούς στίχους.

Ἡ παθιασμένη προσήλωσή του πρὸς κάθε ἐθνικὸ, ἡ προσήλωσή του στὴ Μεγάλῃ Ἑλλάδῃ τῆς δοξασμένης ἱστορίας καὶ τοῦ ἀκατάλυτου Μύθου, συνταιριάζονται ἀρμονικὰ στοὺς στίχους του μὲ τὴν ζωφόρῃ φύση. Καὶ ἐνῶ ἀντιπαθεῖ τὴν προσποίηση στὴν ἔκφραση, ὡστόσο τὰ σύμβολα καὶ οἱ μορφές ποὺ καθορίζουν τὴν ποίησή του δὲν ἀποφεύγουν ἓναν μυστικισμό.

Κάθε ἀπλό, γίνεται μεγαλόπνοο. Ὁ λυρισμὸς τοῦ Σικελιανοῦ εἶναι ἄδρὸς καὶ δὲν ἐνεργεῖ σὰν αὐτολύτρωση μέσα ἀπὸ τὰ δικά του ψυχολογικὰ πλέγματα, ἀλλὰ ἀγκαλιάζει τὰ συναισθήματα καὶ τὴν ζωὴ στὸ σύνολό της, ὅπως ἄλλωστε ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος, στὴν Εἰσαγωγὴ τῆς συλλογῆς «Λυρικός Βίος» σελ. 17.

«Ὁ ποιητὴς ὑποχρεοῦται τὴν μυστικὴ διάθεση, ποὺ ὑπάρχει ἄμεσα ἐκφρασμένη στὴν ψυχὴ του, νά τὴν ἀκολουθήσει μέσα ἀπ' ὅλα τὰ ἐμπόδια ἢ τοὺς σύμπνοους καιροὺς, μέσα ἀπὸ τὰ πάντα. Ἀπὸ τὴν Φύση, τὴν Γνώση, τὴν Ἱστορία, ἀπὸ τὴ χαρά, τὴν ὀδύνη, ἀπ' ὅλην τέλος, τὴν ἀνθρώπινη ζωή...».

Φύση, Γνώση κι' Ἱστορία εἶναι τὸ τρίπτυχον, ἡ τρισδιάστατη μορφή τῆς ποίησής του.

Κι' εἶναι τοῦτο τὸ ἐκπληκτικό, στὸν Σικελιανό. Τὴν φύση δὲν τὴν χρησιμοποιεῖ σὰν εἰκόνα, σὰν φωτογραφία ἢ ἔστω σὰν πίνακα ζωγραφικῆς. Καταγράφει καὶ φυλάκίζει μέσα στὸν στίχο του τὸν παλμὸ τῆς ζωῆς ποὺ σφύζει. Ἀκοῦς τοὺς ἀνιόντες καὶ κατιόντες χυμοὺς ποὺ τρέφουν δένδρα καὶ φυτὰ, ἀφρουγκάζεσαι τὸ χῶμα ποὺ πάλει, ζεῖ:

«Παντοῦ ὁ λαὸς καὶ λάτρεψα
καὶ στὴν λαχτάρα μου εἶπα:
Βάλε τ' αὐτὶ στὰ χῶματα
καὶ φάνη μου πὼς ἡ καρδιά
τῆς γῆς θαρεῖ ἀντιχτύπα».

Ἡ φύτρά ποὺ παίρνει ζωὴ στῆς γῆς τὴν μήτρα, τὸ σούρσιμο τῆς σαύρας, τ' ἄτι ποὺ ροβολαεῖ μ' ἀνάκατη τὴ χαίτη του, ὁ ἀέρας ποὺ γονιμοποιεῖ τοὺς στήμονες, παίρνουν μιὰ ἄλλη διάσταση, εἶναι ἡ ζωὴ κι' ὁμορφιά, εἶναι ἡ ἀκατάλυτη Ἑλλάδα ποὺ συμπορεύεται μὲ τοὺς καημούς, τίς ἐλπίδες, τὰ ἔθιμα, τίς παραδόσεις, τὴν ἱστορία τῆς γενιᾶς μας.

Ἡ μάνα φύση πιάνεται χέρι - χέρι

μέ τὰ ἱστορικά παρελθόντα, μέ τὰ ὀνειράτα τῆς φυλῆς μας σέ χορὸ λεβέντικο, κι' εἶναι ἕνας τέλειος ρυθμός, πού μόνο ἡ εὐαισθησία τοῦ ποιητῆ μπορεῖ νά συλλάβει.

Μέ τόν «Ἀλαφροῖσκιωτο» ὁ Ἄγγελος Σικελιανός προειδοποιεῖ ὅτι ἕνας μέγας ποιητής θά σημαδέψει μέ τήν ποιητική Τέχνη τὸ κατεστημένο, πού μέχρι τότε τὸ κατηύθυνε ὁ μέγας Παλαμάς.

Στὴν Ἀγγλοελληνική Ἐπιθεώρηση (τεῦχος Μαΐου — Ἰουνίου 1950) διαβάζομε μιὰ Σουηδική κριτική :

«Μαθητὴ τοῦ Παλαμά δὲν μποροῦμε νά ὀνομάσωμε τὸν Σικελιανό, πού καί ἡ λογοτεχνική κριτική καὶ ὁ πνευματικός κόσμος τῆς Ἑλλάδος πιστεύουν ὅτ' εἶναι ὁ πιὸ μέγας ποιητής τῆς πατρίδας του.

Ἄν ὁ Παλαμάς εἶναι δυσνόητος, ἀκόμα πιὸ ἀπλησίαστος εἶναι ὁ Σικελιανός. Γιὰ νά τὸν κατανοήσῃ πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς δρόμους πού παίρνουν οἱ στοχασμοὶ τοῦ Σικελιανοῦ. Ὡστόσο δὲν εἶναι πάντα τόσο εὐκόλο γιὰ τὸν Εὐρωπαῖο νά κατανοήσῃ τὸν ἰδιότυπο μυστικισμό».

Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἔκδοσης τοῦ «Ἀλαφροῖσκιωτου» ὡς αὐτὴν τὴν κριτική, μεσολάβησε ἕνα μεγάλο διάστημα μέσα στὸ ὁποῖο ὁ ποιητής ἔγραψε καὶ δημοσίευσε πολλὰ ἔργα, καὶ ἀσχολήθηκε μέ ὅλη του τὴν ψυχὴ γιὰ τὴν ἀναβίωση τῆς Δελφικῆς Ἰδέας.

Ὁ Ἄγγελος Σικελιανός ἀγάπησε τοὺς Δελφοὺς σάν δεύτερη πατρίδα του καὶ τὸν περισσότερο ἀπὸ τὸν χρόνο του τὸν περνοῦσε στὸ σπίτι πού ἔχτισε πάνω στὸ λόφο,

στὸ ξάγναντο.

Ἀπὸ τὸ 1921 συλλαμβάνει τὸ ὄραμα τῆς Δελφικῆς Ἰδέας καὶ ἀπὸ τὸ 1923 δουλεύει ἀσταμάτητα νά τῆς δώσει σάρκα καὶ ὀστά.

Μαζί του ἡ Εὐα. Σῶμα καὶ ψυχὴ. Δραστήρια συνεργάτρια καὶ χρηματοδότη. Γιὰ τὴν ἐπιστροφή στὶς ἀρχέγονες πατρογονικὲς μας ρίζες, διαλέγει ὁ ποιητής σάν μέσο ἐπαφῆς, τὴν ἀρχαία τραγωδία.

Κι' ἦταν ἀλήθεια μεγάλη ἡ τόλμη του νά ξεθάψῃ τοὺς μεγάλους αὐτοὺς θησαυροὺς μας, ὅταν οἱ θίασοι μαϊμούδιζαν πάνω σέ ξενόφερτα θεατρικὰ κείμενα, — γιατί ἡ Ἑλλάδα περνοῦσε αὐτὴν τὴν ἐποχὴ μιὰ κρίση ἑλλειψῆς αὐτοπεποίθησης, ὥστε κάθε Ἑλληνικὸ νά θεωρεῖται ἀνεδαφικό.

Τὸ ζεῦγος Σικελιανοῦ, ἐγκαινιάζει ἕνα τεράστιο κίνημα μέ σύνθημα: ἐπιστροφή στὶς Ἑλληνικὲς μας ρίζες.

Ἡ πρεμιέρα τῆς Αἰσχύλειας τραγωδίας «Προμηθεὺς Δεσμώτης» δίνεται μέ παγκόσμια συμμετοχὴ τὸ 1927, στὸ ἀρχαῖο θέατρο τῶν Δελφῶν, μέ σκηνοθεσίαν τοῦ Σικελιανοῦ καὶ βοηθό του τὴν Εὐα. Τὰ κοστούμια τῶν ἡθοποιῶν καὶ τοῦ χοροῦ ὕφανε καὶ σχεδίαζε ἡ ἴδια. Παράλληλα ὀργανώθηκαν ἀθλητικοὶ ἀγῶνες, ὁμιλίες, ἔκθεση λαϊκῆς χειροτεχνίας.

Μιὰ ὁλόκληρη περιουσία ἔχει θυσιάστει γι' αὐτὴν τὴν ἰδέαν. Ἡ Ἑλλάδα ἐντυπωσιάζει τὸν κόσμο. Τὸ πνεῦμα της, ἡ ἱστορία, ἡ μουσική, τὰ τραγούδια της, τὰ μνημεῖα, οἱ φυσικὲς της ὁμορφίες, κι' αὐτὴ ἀκόμα ἡ πατροπαράδοτη λαϊκὴ τέχνη

καὶ χειροτεχνία, κατακτοῦν καὶ γοητεύουν.

Ἀκούγεται ὁ Ἑλληνικὸς παλμός, καὶ γίνεται τῆς μόδας. Πίσω ἀπ' αὐτὴ τὴν τεράστια Ἑθνικὴ ἐπιτυχία, εἶναι τὸ ζευγὸς Σικελιανοῦ.

Ὁ Ἄγγελος Σικελιανὸς πρὶν παρουσιάσει ἀρχαία τραγωδία εἶχε σοβαρὰ ἀσχοληθεῖ μ' αὐτὸ τὸ εἶδος. Ξεκίνησε σὰν λυρικός ποιητής, καὶ εἶναι λυρικός ποιητής, φθάνει δὲ στὸ τέλειο μὲ τὸ ἔργο του «Λυρικός Βίος», ποὺ παραμένει λυρικό μεσουράνημα τῆς πλαστικότητος καὶ μουσικότητος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, κρινόμενο σὰν ἡ ἀξιολογώτερη ποιητικὴ προσφορὰ στὸν ποιητικὸ στίβο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Παλαμᾶ καὶ πρὶν τὴν ἐμφάνιση ἄλλων ἄξιων ποιητῶν, ὅπως τοῦ Σεφέρη, Ρίτσου, Ἑλύτη.

Στὴν ὀριμότητά του ὅμως ὁ Σικελιανὸς ἔγινε δραματικός κι' ἔγραψε τραγωδίες ποὺ ἐξέδωσε μὲ γενικὸ τίτλο «Θυμέλη», καὶ περιλαμβάνει:

Α' τόμος Πρόλογος τοῦ Ποιητῆ — ὁ Διθύραμβος τῆς Ρόδου — Σίβυλλα.

Β' τόμος Ὁ Δαίδαλος στὴν Κρήτη — ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη.

Γ' τόμος Ὁ Θάνατος τοῦ Διγενῆ — Ἀσκληπιὸς — Σημειώσεις.

Λέγει ὁ ἴδιος στὸν πρόλογο τῆς «Θυμέλης»: «Ἡ τραγωδία, λοιπὸν κατὰ τὴν γνώμη μου, ἀλλὰ καὶ κατόπι ἀπὸ τὸν ἔλεγχο καὶ προπόνηση ποὺ προεῖπα, ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ ἀξία πλῶρα τοῦ πνευματικὰ καινούργιου Ἑλληνικοῦ μας караβιού, ποῦναι μοιραῖο νὰ τὸ καθελκύσουν αὔριο κάποιοι, μὲς στὴν θά-

λασσα τῆς Ἱστορίας μας καὶ τῆς νέας Ἱστορίας τοῦ κόσμου. Κι' οἱ κάποιοι αὐτοὶ ὑποχρεωτικὰ θὰ νὰ ναι λίγοι».

Καὶ λέει ὁ Π. Πρεβελάκης — τὴν Εἰσαγωγὴ ἀπὸ τὸ «Ἀνθολόγημα»:

«Ὁ λυρικός Σικελιανὸς ἦταν ἤδη μεγάλος ποιητής. Ὁ λυρισμὸς του ἔχει καταστήσει ἐκθαμβωτικὰ τὴν «μαύρη πέτρα» καὶ τὸ «ξερὸ χορτάρι» τῆς πατρίδας, κατὰ τὸν στίχο τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ δραματικὸς Σικελιανὸς καταξιώνει ἄλλη μιὰ φορὰ τὸν ἐπίζηλο τίτλο· ἀνεβαίνει ὁλόϊσα στὴν περιωπὴ τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Παλαμᾶ».

Τὸ 1930, — παρ' ὅλον ὅτι τὰ οἰκονομικὰ τῶν Σικελιανῶν δὲν εἶναι ἀνθηρά, — ὁ ποιητής ἐπιχειρεῖ τὴν ἐπανάληψη τῶν Δελφικῶν γιορτῶν καὶ ἀνεβάζει μιὰν ἄλλη Αἰσχύλεια τραγωδία, τὶς «Ἰκέτιδες».

Τὸ ἀνέβασμα θεωρεῖται μεγάλη ἐπιτυχία, ἀλλὰ σημαίνει τὴν οἰκονομικὴ του καταστροφή. Τὸ 1931 ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν προσφέρει στὸν Σικελιανὸ ἕνα βραβεῖο, ἀλλὰ βέβαια δὲν σώζει τὴν κατάσταση. Ὁ Σικελιανὸς δὲν ὀπισθοχωρεῖ. Δὲν γίνεται λόγος γιὰ συνέχιση τῶν Δελφικῶν γιορτῶν, ἀλλὰ τὸ 1931 ὀργανώνει τὴν Δελφικὴ Ἐνωση καὶ τὸ 1932 διακηρύττει τὴν ἀνάγκη δημιουργίας Λαϊκοῦ Πανεπιστημίου. Δὲν παύει νὰ κατευθύνει ὅλες του τὶς προσπάθειες γύρω ἀπὸ τὸ μεγάλο ὄνειρο τῆς ζωῆς του, τὴν Δελφικὴ Ἰδέα. Τὸ 1936 προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσει, ἀλλὰ δυστυχῶς χωρὶς ἐπιτυχία, τὸ Δελφικὸ Κέντρο.

Μένουμε ἐκπληκτοὶ μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν Πρωτοπόρο ποὺ πρὶν τό-

σες δεκαετίες συνέλαβε τόσο μακρόπνοες Ίδέες, πού μόνο σήμερα τīs άσπάστηκαν και υιοθέτησαν.

Τά παγκόσμια γεγονότα οδηγούν αναπόφευκτα στον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, παρασύροντας και την Έλλάδα στο ματωμένο παιχνίδι των Μεγάλων Δυνάμεων.

Τό 1940 με την έποποιΐα, κι' ύστερα ή Γερμανική κατοχή θρίσκουν τον ποιητή φτωχό, αλλά με πλούσιο και άγέρωχο τό ήθικό. Τά ποιήματα πού γράφει αυτήν την έποχή τ' άφιερώνει στο "Έπος του Άλβανικού Μετώπου και τὰ έκδίδει με τον γενικό τίτλο «Έπίνικα». Τό ποίημα πού ακολουθεί είναι αυτής της συλλογής.

Κ λ ε ι σ ο ύ ρ α

"Όχι πιά λόγια,
"Όχι τὰ μάταια, τὰ τριμμένα λόγια
του "Έπους!

Με την λόγχη σας μόνο
με την λόγχη σας και με την ψυχή
Σας
με την λόγχη σας και με την ψυχή
μας,

γυμνές και τīs δυό,
ας όρμήσωμε, χέρι με χέρι πιασμένοι,
στον υπέρτατο άντρίκιο χορό μας
για την "Έφοδο του "Υψους!

Πιά κι' ό μόνος λόγος πού ταΐρι-
αζε πρώτα νά θγαίνει
άπ' τ' αδάμαστα στήθια σας μέσα
σαν φαινόταν άντρίκια ό όχτρος
μας

«άέρα!, άέρα!»

.....

"Ένας τέτοιος άγνός πατριώτης, ήταν φυσικό νά γίνει μέλος της αντίστασης. Συνεργάστηκε με τον Χορμούζιο και τον Λουκή Άκρίτα και παρ' όλο ότι άργότερα διαχώρησε τīs ευθύνες του γιατί δέν συμφωνούσε και δέν δίσταζε νά στιγματίζει τὰ έκτροπα, πού εκείνο τον άτυχο καιρό γινόντουσαν και από τīs δυό πλευρές, του καταλόγισαν άριστερίζουσα την πολιτική του τοποθέτηση, λές και μόνο ό πολιτικός προσανατολισμός είναι τό μέτρο της ζωής μας, και τίποτ' άλλο δέν θαραίνει στην πλάστιγγα των αξιών.

Στό ποίημά του:

Μνήσθητι Κύριε!
Για την ώρα πού
ή λεπίδα του φονηά άστραψε
κι' όλος ό Θεός
της Τραγωδίας έφάνη.
Μνήσθητι Κύριε!
για την ώρα πού ξεαφνα
κι' οί έννιά άδελφές,
έσκυψαν νά της θάλουν
των αίωνων τό στεφάνι!

θρηνεΐ την άπώλεια της μεγάλης τραγωδού Έλένης Παπαδάκη, θυμα των τότε αίματοχυσιών από πολιτικές άντιθέσεις, και στιγματίζει και θροντοφωνεί τό Κατηγορώ του για κάθε Βία.

Κι' όμως, κανέναν δέν συγχωρεί τον μεγάλο ποιητή και, προπαντός τον πατριώτη - άνθρωπιστή γιατί, άπλούστατα, σέβεται τό δικαίωμα του κάθε άνθρώπου, νά έχει μιá θέση στον ήλιο αντιδρώντας δυνα-

μικὰ σὲ κάθε θιαιοπραγία καὶ ἀδικία.

Στὶς 22 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1943, συνοδεύει νεκρὸ τὸν μεγάλο Παλαμᾶ στὴν τελευταία του κατοικία καὶ κεῖ, μπροστὰ στὸν κόσμον ποὺ δακρύζει καὶ ριγεῖ, μπροστὰ στὸν ἔχθρὸ, καὶ χωρὶς κανένα φόβον γιὰ τὴν ζωὴ του ποὺ τὴν παίξει κορώνα γράμματα, ἀπαγγέλει μὲ κείνη τὴ θροντερὴ φωνή, σὰν ἄλλος Τυρταῖος, σὰν ἄλλος Ρήγας Φεραίος, τὸ γνωστό:

«Ἦχεῖστε οἱ σάλπιγγες... Καμπάνες
θροντερές
δονῆστε σύγκορμα τὴ χώρα πέ-
ρα ὡς πέρα.
Βογγεῖστε τύμπανα πολέμου...
οἱ φοβερές
σημαῖες ξεδιπλωθεῖτε στὸν ἀέρα!

Καὶ τελειώνει:

Βόγγα Παιάνα! οἱ σημαῖες οἱ φο-
βερές,
στῆς Λευτεριάς, ξεδιπλωθεῖτε
στὸν ἀέρα!

ποὺ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ ἓνα ἐπαναστατικὸ μῆνυμα.

Ὁ πόνος κι' ἡ πείνα δονοῦν τὴν μεγάλη αὐτὴ ψυχὴ, καὶ πρὸ παντὸς ἡ στέρηση τῆς ἐλευθερίας, γιατί πάντα ἦταν ἓνα φιλελεύθερο ἄτομον, μὲ τὴν ἀληθινὴ καὶ πλατεῖα ἔννοια αὐτῆς τῆς λέξης. Σκύθει πάντα στὸν ἀνθρώπινον πόνο, στὴν ἄνιση πάλη του μὲ τὸν θάνατον ποὺ κουρσεύει ἀνεμπόδιστα καὶ μόνο ἡ ἐλπίδα τῆς λευτεριάς ἀπαλύνει ὅλον τοῦτο τὸ μακελλιό.

Κι' ἡ λευτεριά δὲν θάρθει ἂν δὲν πολεμήσει τὸ Ἕθνος μας. Φίλος τοῦ Ψαρροῦ, ὀργανωμένος κι' ὁ ποιητὴς στὴν Ἀντίσταση, τοῦ πρόσφερε ἰδιόγραφο τοῦτο τὸ ποίημα, ποὺ ὁ Ψαρρὸς εἶχε πάντοτε μαζί του, σὰν πολῦτιμον φυλαχτάρι.

Ἀ ν τ ί σ τ α σ η

«Δὲν εἶναι τοῦτο πάλεμα σὲ μαρμαρένια ἀλώνια.

Ἐκεῖ νὰ στέκει ὁ Διγενὴς καὶ
καὶ μπρὸς νὰ στέκει ὁ Χάρος.

Ἐδῶ σηκώνεται ὅλη ἡ γῆ μὲ τοὺς
ἀπεθαμένους,

καὶ μὲ τὸν ἴδιον θάνατον, πατάει τὸν
θάνατό της.

Κι' ἀπάνω ἀπάνω στὰ βουνά, κι'
ἀπάνω στὴν κορφή τους,

φυσάει μεμιᾶς ἀνάσταση, ξεσπάει
ἄχος μεγάλος.

Ἡ Ἑλλάδα σέρνει τὸν χορὸ ψηλά
μὲ τοὺς ἀντάρτες.

Χιλιάδες δίπλες ὁ χορὸς — χιλιά-
δες τὰ τραπέζια,

κι' εἶναι οἱ νεκροὶ σπὰ ξάγναντα,
πρωτοπανηγυριῶτες».

Ἡ Ἑλλάδα ἔσερνε τὸν χορὸ μαζί μὲ τοὺς ἀντάρτες, ἀλλὰ ὁ πικρὸς ἀπολογισμὸς εἶναι ὅτι ὅσοι κάθισαν ἀμέτοχοι, θολεμένοι στὶς ψηλές καρέκλες, ἄχρωμοι καὶ ἄτονοι, μακρὰ ἀπὸ κάθε ἀγῶνα, ἦταν οἱ ἐκλεκτοί. ἐνῶ οἱ πραγματικοὶ ἀγωνιστές, κηλιδώθηκαν.

Ὁ Σικελιανὸς μὲ τὸ πανάξιον ἔργο του, ποὺ μάλιστα στὰ χρόνια τοῦ Β' Παγκόσμιου πολέμου καὶ τῆς Κατοχῆς ἔφθασε στὴν τέλεια ὀριμότητα ἐκφρασῆς καὶ μορφῆς μὲ τὰ ποιή-

ματα πού ἀποτελοῦν τὸ Γ' μέρος τοῦ «Λυρικοῦ Βίου» μὲ τίτλο «Ἐπινικα Β'», διεκδικεῖ νὰ πάρει τὴν θέση πού τοῦ ἀνήκει δικαιωματικά, στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

Μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ὁ μεγάλος ποιητὴς ἔχει χαρακτηριθεῖ ἀριστερός, ἡ Ἀκαδημία τὸ 1945 τὸν ἀπορρίπτει.

Τὸ 1946 ἀπορρίπτεται καὶ ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ Ἀπονομῆς Βραβείου Νόμπελ στὴν Στοκχόλμη, ἐνῶ εἶναι ὁ κυριώτερος διεκδικητής, ἀνάμεσα σὲ πανάξιους ἐργάτες τοῦ Παγκόσμιου Πνεύματος, ὅπως ὁ Τ. Σ. Ἑλλιοτ, ὁ ὁποῖος καὶ βραβεύεται τελικὰ μὲ τὸ Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Ὁ Τ. Σ. Ἑλλιοτ πρὶν ἀπὸ τὴν βράβειυσή του, ἔστειλε γράμμα πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴ ἀπονομῆς βραβείων Νόμπελ πού ἦταν ἕνας ὕμνος γιὰ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἴδιον τὸν ποιητὴ, πού τὸν ἔκρινε σὰν τέλειο πατριώτη γιὰ ὅλη του τὴν δράση τῆς Κατοχῆς, καὶ σὰν μεγάλο ἀνθρωπιστὴ.

Ὁ Ἅγγελος Σικελιανὸς σ' αὐτὴ τοῦ τὴν ἀναμέτρηση γιὰ τὴν παρ' ὀλίγο βράβειυσή του μὲ τὸ Νόμπελ, εἶχε κι' ἄλλους πολλοὺς ὑποστηρίχτες, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Γάλλο πρεσβευτὴ Πῶλ Κλωντέλ.

Τὸ 1947 προτείνεται γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ γιὰ τὸ βραβεῖο Νόμπελ, αὐτὴ τὴν φορὰ εἶναι καὶ ὁ Καζαντζάκης ὑποψήφιος. Ἀπορρίπτεται καὶ πάλι. Λέγεται ὅτι ὁ Σπύρος Μελάς ἔπαιξε κάποιον ρόλο γι' αὐτοὺς τοὺς ἀποκλεισμούς.

Τὸ 1949, μεταφράζεται ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ στὰ Σουηδικά. Σ' αὐτὸν

τὸν χρόνο δὲν δίνεται σὲ κανέναν τὸ Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Ἡ ὑγεία τοῦ ποιητῆ εἶχε πιά φθαρεῖ, οἱ δυνάμεις του τὸν ἐγκατέλειπαν σιγὰ σιγὰ, γιὰ νὰ πεθάνει τὸ 1951.

Σώπασε ἡ ἀπολλώνεια λύρα.

Σώπασε ὁ ὑπερπληθωρικὸς σὲ συναισθήματα, ὁ μεγάλος ὄνειροπόλος, πού ὁραματίσθηκε μιὰ μεγάλη καὶ πρωτοπόρα πνευματικὴ Ἑλλάδα. Δὲν ἦταν ὁλότελα τέλειος. Ποιὸς ἄλλωστε μπορεῖ ν' ἀποφύγει τὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες;

Ἐμείνει τὸ ἔργο του πού τὸν κατατάσσει στοὺς μεγαλύτερους Ἑλληνες Ποιητές, μὲ διεθνή λάμψη, παρ' ὅλον ὅτι καὶ στὸ μεγάλο αὐτὸ ἔργο ὑπάρχουν ἀδυναμίες πού μοιραῖα βρίσκονται σ' ὅλους τοὺς μεγάλους, ἀκόμα καὶ στὸ ἔργο τοῦ Κωστή Παλαμά.

Κι' ὅπως λέει ὁ Ἀνδρέας Καραντώνης στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου «Παλαμᾶς, Σικελιανός, Καθάφης», τῶν Δ. Ζακυνθινού, Ἰ. Παναγιωτόπουλου καὶ Ε. Παπανούτσου:

«Μὰ στὸν τελευταῖο τοῦτο αἰῶνα πού ἡ καταπληκτικὴ, σχεδὸν καθολικὴ ἀνοδος τῶν μαζῶν πρὸς τὸ πνεῦμα, τὴν μόρφωση, τὴν ἐπιστήμη, τὴν τέχνη, εἶχε φυσικὸ ἀποτέλεσμα — μηχανικὸ ἀποτέλεσμα, πέστε ἂν θέλετε — νὰ χαμηλώσουν αἰσθητὰ οἱ διαστάσεις τοῦ μέσου ἀναστήματος τῶν μεγάλων ποιητῶν, δίκαια θεωρήθηκε μεγάλος ποιητὴς κάθε ρωμαλέος δουλευτὴς τοῦ στίχου πού ὀρμέμφυτα κι' ἀβίαστα, ἄνετα κι' ἀποδοτικὰ μπόρεσε νὰ στρέψει τὸ πρόσωπό του καὶ νὰ

κοιτάξει κατάματα δίχως νά θαμπωθεί, τὰ σεπτὰ ἡλιακὰ πρόσωπα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Δάντη, τοῦ Σαίξπηρ καὶ τοῦ Γκαίτε. Τέτοιοι εἶναι ὁ Ἄγγελος Σικελιανός».

Παρ' ὅλη τὴν παρασιώπηση, ὁ Ἄγγελος Σικελιανός πῆρε τὴν θέση του μέσα στοὺς μεγάλους ποιητές.

Καὶ ἐπὶ τέλους, ὕστερα ἀπὸ τριάντα χρόνια, ἡ Ἑλλάδα ἀποδίδει τὰ τοῦ Καίσαρος, σ' αὐτὸ τὸ ἀδικημένο παιδί της.

Ἔστω... δὲν εἶναι πολὺ ἄργα.

ΕΡΓΑ ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Π ο ί η σ η :

«Λυρικός Βίος». Ὁ Α' τόμος περιλαμβάνει: «Ἀλαφροῦσκιωτος», «Ραψωδίες τοῦ Ἰονίου» καὶ «Λυρικά Α'». Ὁ Β' τόμος περιλαμβάνει: «Πρόλογος στὴ ζωή», «Ἡ συνείδηση τῆς Γῆς μου», ἡ «Συνείδηση τῆς Φυλῆς μου», ἡ «Συνείδηση τῆς Γυναίκας», ἡ «Συνείδηση τῆς Πίστης» καὶ ἡ «Συνείδηση τῆς Προσωπικῆς Δημιουργίας». Γ' τόμος περιλαμβάνει: τὴν «Μήτηρ Θεοῦ», «Τὸ Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», «Δελφικός Λόγος» καὶ «Λυρικά Β'».

Τ ρ α γ ω δ ί ε ς :

Με τὸν γενικὸ τίτλο «Θυμέλη»: Α' τό-

μος «Ἐπιθράμβος τοῦ Ρόδου», Ὁ Δελ-

φικός Λόγος, «Χριστὸς Λυόμενος», Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ» (1950), Γ' τόμος «Ἀσκληπιός» (1954). Σὲ ξεχωριστὸ τόμο ἐξεδόθη ἡ τραγωδία «Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη» (1946).

Π ε ζ ά :

Ὅγκυστ Ροντέν. (1918).

Περικλῆς Γιαννόπουλος (1919).

Δελφικός Λόγος (1928).

Δελφικὴ Ἑκκλήση (1930).

Δελφικὸ Πανεπιστήμιο (1930).

Δελφικὲς Ἑορτὲς (1930).

Ἡ Δελφικὴ Ἰδέα (1931).

Ἡ Δελφικὴ Ἑνωσις (1932).

Κωστῆς Παλαμῆς (1933).

Ἡ Ζωὴ καὶ τὸ Ἔργο τοῦ Πινδάρου (1933).

Ἰων Δραγούμης (1941).

Πρόλογος «Λυρικοῦ Βίου» (Νέα Ἔστια 1944).

Ἀρχιτεκτονικὴ καὶ μουσικὴ (1944).

Μ ε τ α φ ρ ά σ ε ι ς :

LE SERMENT SUR LE STYX (Τὰ πέντε ἀκριτικὰ ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ)

Μετάφραση Ὁκταβίου Μερλιέ.

POEMS ANGELOS SIKELIANOS

μετάφραση Ρομπέρ Λιεβέν.

Ἐπίσης ἀπὸ τὸ θέατρο τοῦ Σικελιανοῦ, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι μεταφράσεις:

LE DERNIER DITHYRAMBE OP-
HIQUE (Πυρρός 1933).

THE DITHYRAME OF THE ROSE
(1939).

Συμπατριώτη,

Μὴν πετᾶς τὸ περιοδικὸ τοῦτο. Ἔστω καὶ ἂν δὲ σοῦ ἄρέσει μὴν τὸ καταστρέφεις.

Δῶστο σὲ κάποιον ἄλλο. Μπορεῖ ν' ἄρέσει σὲ κεῖνον.

ΑΓΝΟΗΜΕΝΟΣ ΠΡΟΦΗΤΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Χ. ΠΑΛΟΥΚΗ

‘Ομπρός’ βοηθάτε νά σηκώσουμε τὸν ἥλιο πάνω ἀπ’ τὴν Ἑλλάδα’

ὀμπρός, βοηθάτε νά σηκώσουμε τὸν ἥλιο πάνω ἀπὸ τὸν κόσμο!

Τί, ἰδέτε, ἐκλήλησεν ἡ ρόδα τοῦ βασιᾶ στὴ λάσπη,

κι ἂ ἰδέτε, χώθηκε, τ’ ἀξόνι τοῦ βασιᾶ μὲς στὸ αἷμα!

‘Ομπρός’ παιδιὰ, καὶ δὲ βολεῖ μονάχος τοῦ ν’ ἀνέβει ὁ ἥλιος’

ἰσπῶχτε μὲ γόνα καὶ μὲ στῆθος, νά τὸν ἐγάλουμε ἀπ’ τὴ λάσπη

σπῶχτε μὲ στῆθος καὶ μὲ γόνα, νά τὸν ἐγάλουμε ἀπ’ τὸ γαῖμα.

‘Δέστε ἀκουμπᾶμε ἀπάνω τοῦ ὁμοιαίματοι ἀδελφοί τοῦ!

‘Ομπρός’ ἀδέρφια καὶ μᾶς ἔξωστε μὲ τὴ φωτιά τοῦ,

ὀμπρός, ὀμπρός, κ’ ἡ φλόγα τοῦ μᾶς τύλιξε, ἀδερφοί μου!

Στὴ συνολικὴ θεώρηση τῶν μορφῶν ἐκείνων μὲ τίς ὁποῖες οἱ χρονικὲς εὐθεῖες μας εἶν’ ἀσύμπτωτες, τὸ συναπάντημα μὲ τὸν Σικελιανὸ ἀποτελεῖ μιὰν ἀντινομία. Διαφοροποιεῖται ἐν τούτοις κι ἀπ’ ὅλους ἐκείνους ποὺ ὑπερπήδησαν τὸ φράγμα τοῦ καιροῦ τοὺς καὶ συμπορεύονται τοῦ σήμερα. Μιλᾶμε δηλ. ἀπερίφραστα γιὰ μιὰ μοναδικότητα. “Ετσι ὅπως τὸ “θελε καὶ τὸ ζοῦσε, ὁ μὲ πολλὰ ἐπίθετα χαρακτηρισμένος — ἀλλὰ πρὸ πάντων Ἀλαφροῖσκιωτος — Ποιητὴς μὲς ἀπ’ τὴν ἀθανασία τοῦ, τὴν ἀνάστασή τοῦ, προβάλλει ἀρυτίδωτος σὲ κάθε ἐπίκληση καινούργιου μυημένου. Προφητικὴ, αἰνιγματικὴ μὰ καὶ θεβαιότατη ἀχτινοβολεῖ ἡ μορφή τοῦ δυναμωμένη ἀπ’ τὴν ἀντήχησι στὶς Φαιδριάδες μᾶς τυλίγει ἡ ἀπρόφραστη μεταλλικὴ φωνὴ τοῦ.

Δὲν εἶναι ἡ διορατικότητά μιᾶς πρωτοπόρας διάνοιας ποὺ σωρεύτηκε καὶ καταλείφτηκε στὸ ἔργο τοῦ. Τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο ποὺ τὸν καλοῦσε «τὸ πανάρχαιο ἀπολλώνιο πνεῦμα ποὺ κατέβηκε πρῶτο ἀπ’

τίς χιονοσκεπαστες κορφές τῆς ‘Ιστορίας» μεταστοιχειώθηκε, θαρρεῖς, κατοίκησε γιὰ πάντα μέσα Του, ξεκόβοντάς τον ἀπ’ τὴ μοιραία, τὴν ὀρισμένη γιὰ ἕναν ἕκαστον ἱστορικότητα. Θεωρητικὰ μόνο κατασκευάζεται ἡ Μία μεταβολὴ ποὺ μπορεῖ νά τὸν καταστήσῃ παρωχημένον, χθεσινόν.

Σὰν Ποιητὴς γύρειψ’ ἕναν τρόπο ἄμεσης προσωπικῆς ἐπαφῆς στὴ διαλεκτικὴ σχέση Του μὲ τὸν λαό Του· ἔνιωσε τὴν πανανθρώπινη ἀγωνία καὶ τὸν πόνο, σὰν ὀραματιστῆς πίστεψε, ἔσπειρε, νοιάστηκε κι ἄνοιξε πρωτολάτης τὸ δρόμο γιὰ Λύτρωση κι ἀνέλιξη. Σὰν “Ελληνας, τέλος, ἐντρύφησε πάνω στὴ σωστὴ σχέση τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὴν οὐσία τοῦ παρελθόντος. Νοιάστηκε γιὰ τὴν ἀρμονικὴ σύζευξη, καὶ πιὸ πέρα τὴν ἰδανικὴ σύνθεση τοῦ Κόσμου ὅπου «ἡ Ἱστορία, ἡ Ψυχὴ κι ἡ Φύση δὲν θὰ κυτταχθοῦνε πλέον ἀπ’ τὴν ἀποψη τῶν χώριων ἐπιπέδων ὅπως τὰ καθιέρωσε ἡ νεκρὴ τοῦ παρελθόντος ἐπιστήμη, ἢ ὡς τὰ καθορίζει πλα-

νερά ή σύγχρονή μας άγωνία, άλλ' ώς σύνθεση κριτηρίων άπολύτων, για τών όλων προβλημάτων και τών λαών και τών ομάδων, τόν ένιαίο καθορισμό κι άνυψωμό...».

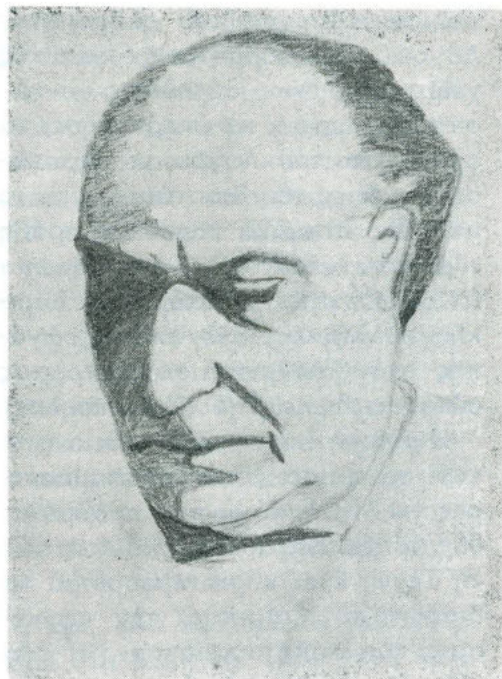
Χρόνια πρίν, μιιά 'Αμερικανίδα, ή Εύα Πάλμερ, είχε συμπληρώσει τ' "Όνειρο του 'Ιεροφάντη. Καί θυσίασε (πλάι Του, αλλά και μονάχη) τó είναι Της για τή διάδοση και τήν έπιβολή, ούσιαστικά τών «δύο πραγμάτων που έχουν μόνα τους τόν χαρακτηήρα τής παγκοσμιοτήτας: ή 'Ελλάδα κι ή 'Ορθοδοξία. 'Οραματίστρια ώς τó τέλος κι ήρεια στα σταυροδράμια του κόσμου.

Τó πολύκροτο έγερτήριό Του στόν 'Αγώνα «νά ξυπνήσουμε μεταξύ τών ανθρώπων τή μεγάλη άπρόσωπη μνήμη τής γής» έπιχείρησε στους Δελφούς, τó χώρο που «άπολύτως λυτρωμένος άπ' τó χρόνο, άπό κάθε αίτία διχογνωμίας και άρρυθμίας και κρατώντας μοναχά τόν αντίφεγγο μιās κεντρικής κληρονομίας, όπου μοιάζει νά 'ναι κάθετη στή γήν άνέρια έπροσφερόταν άπό μοναχός του στήν καθολικότητα και στή σαφήνεια του σκοπού».

Σιμώνει ό νέος ό Λόγος π' όλα
θα τά θάψει
στή νέα του φλόγα, νοϋ και σώμα
άτόφιο άτσάλι...

'Η γή μας άρκετά λιπάστηκε άπό
σάρκα ανθρώπου...

'Ο "Αγγελος (όσο κι ή Εύα) χρόνια για τήν Αίωνιότη έχάλκευε τούς στοχασμούς του. 'Οραματιζόταν και πάλεψε για τήν καθιέρωση τών

(Σκίτσο Βαγγέλη Χ. Παλούκη)

Δελφικών 'Εορτών σαν ένα πεδίο έκδηλώσεων «...μ' ένα ζωντανό ρυθμό και μέ τó όλόαγγο πνεύμα μιās παγκόσμιας επικοινωνίας και αγάπης, θα πασχίζουν ν' άνυψώνουν τις ψυχές πρós τήν ατμόσφαιρα εκείνη τής γενναίας 'Αρμονίας και τής μεγάλης Λύτρωσης, πρós τήν όποίαν χρωστούν νά στρέφονται όλοι όσοι έχουν αναλάβει τήν άποστολή και τήν ευθύνη νά οδηγήσουνε τούς λαούς πρós ένα φώς ένιαίο και πραγματικό...».

Πάντως και στις δυό φορές που τελέστηκαν οι μυθικές πανηγύρεις - πανηγύρεων στάθηκεν άρκετό ν' άντιλαλήση στα πέρατα τής γής και τούς αιώνες τó νόημα τής Δελφικής προσπάθειας : «άνασύνδεση του ιστορικού παρόντος μέ τά προ-

αιώνια αιτήματα του ανθρώπινου Λόγου... Ένας όρμητικός λυρικός χείμαρρος, ένας ατύσιος διονυσιασμός, ζητάει να υπερπηδήσει τα φράγματα του Λόγου, να διασπάσει τις ίδιες του διαστάσεις για να μπει στο ιστορικό παρόν ως πράξη ευρύτατα «πολιτική», πανανθρώπινα αναγεννητική. Κατόρθωμα λυρικής συλλήψεως, αγνότατης αγάπης στον "Ανθρωπο και αντρικίας αὐτοσυνειδησίας». (Γ. Δημόπουλος)

Ἡ μυθική ἐκείνη προσπάθεια στοίχισε τὰ πάντα στοὺς πρωτομάστορές της. Κι ἡ αὐγὴ ποὺ πρόσμεναν δὲ χάραξε. Κατάδειξαν πάντως πῶς «ἡ Τέχνη ἔχει κύριο προορισμὸ νὰ διαφωτίζει ἐξαιρετικὰ τὴν παγκόσμια κοινωνικὴ συνείδηση». Ἡ Εὐα στὴν Ἀμερικὴ μὲ διαλέξεις κι ἀνεβάσματα ἀρχαίων δραμάτων κι ὁ Ποιητὴς στὸν ὑπὲρ τῶν πανανθρώπων «ἀγῶνα, νὰ ἐπιγνώσουνε στὴ γῆν ἐπάνω τὸν ἑαυτὸ τους σὲ μιὰ πλήρη καὶ μιὰ σύμφωνη προσπάθεια δημιουργικὴ» δὲν θὰ ὑποστῇ λουν τὴ σημαία. Ἡ λευκὴ σημαία τῶν Δελφικῶν Ἑορτῶν μὲ τὸ κίτρινο τρίγωνο στὴ μέση θὰ τοὺς ἐμπνέει πάντα. Στὸ ἔργο Του θὰ περάσῃ τὴν ἀγωνία Του, τὸ χαμένο δελφικὸ ὄνειρο, τὴ λυτρωτικὴ ἀπελευθέρωση τοῦ Διόνυσου - Ἰησοῦ, ὁ Ποιητὴς

ὀρθὸς πορεύοντας, ὡς μὲ τὴν ὑστερη ὥρα,
ὅλες νὰ φέξω τέλος τὶς γωνιὲς
τῆς Οἰκουμένης,
ν' ἀνοίξω δρόμο στὴ ψυχὴ,
στὸ πνέμα, στὸ κορμὶ Σου, Ἑλλάδα.

Ὅσα ἔζησε καὶ δημιούργησε ὁ

Ποιητὴς τὰ ᾄωκε πνευματικὴ κληρονομιά στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἀνθρωπότητα. Ἐντοπίζοντας τὸ πέρασμά Του ἀπ' τὴ Φωκίδα θὰ προσπαθήσουμε νὰ συνθέσουμε τὶς μνήμες ἀπ' τὶς στιγμὲς ποὺ ἔντυσε μὲ τὴν παρουσία Του. Κι εἶναι μοναδικὴ ἡ τρυφερότητα κι ἡ εὐγένεια, μὲ τὴν ὁποία συγκρατοῦν τὶς μορφὲς τοῦ Ποιητῆ καὶ τῆς Εὐας τὰ βαφτιστήρια τους ἀπ' τὴν Ἀγοριανὴ ὡς τὴν Ἰτιά. Λίγο (ὅσο καὶ γνωστὸ) θὰ ἴταν ν' ἀναφερθοῦμε στοὺς Δελφούς. Ἡ Εὐα ἔζησε στιγμὲς ἀσύλληπτες κοντὰ στοὺς ἀπλοϊκοὺς, τότε, κατοίκους τοῦ χωριοῦ. Οἱ δεσμοὶ τοὺς ἦταν ἄρρηκτοι καὶ στὸ θάνατο μπροστά. Σκεφτόταν δὲ — ἀκούγοντας μιὰ μέρα κορίτσια τῶν Δελφῶν νὰ τραγουδοῦν χορικὰ τοῦ Προμηθέα, ποὺ ἔμαθάν κλεφτὰ παρακολουθώντας τὶς δοκιμὲς — «τὴν προσεχὴ φορὰ δὲν θὰ πάρω κοσμικὲς Ἀθηναίεις γιὰ τὸ χορό, ἀλλὰ χωριάτισσες ἀπὸ δῶ. Εἶναι καλλίτερες!»

Πέντε χωριά μας τὴ δέχτηκαν τὴ στερνὴ φορὰ καὶ τὴν τίμησαν μὲ τὸν τρόπο τους. Κι ἐκμυστηρεύτηκε πῶς ἦταν ἡ ὠραιότερη τιμὴ ποὺ τῆς ἔγινε. Ἐνδεικτικὰ γιὰ τοὺς Δελφούς τοῦτα· τὸ χωριὸ ποὺ ᾄωσε στὸν Ποιητὴ «ὅλες τὶς ἐπὶ κεντρὲς» χαρὲς καὶ θεβαιότητες τῆς ζωῆς.

Οἱ μνήμες ὅμως ξεκινοῦν ἀπὸ πιὸ βαθιά. Ἐγράφε στὶς 15.10.1919 ὁ Ἀγγελὸς στὸν φίλο του Ν. Νικολαΐδη, λογοτέχνη ἀπ' τὴν Κύπρο: «Τώρα θρίσκομαι στὸ Μοναστήρι ὅπου θὰ μείνω ὅλο τὸ χειμῶνα νὰ δουλέψω τὸ πεζὸ βιβλίον ποὺ περιμένεις, γιατί πιά ἦρθ' ἡ ὥρα του

για μένα και για κείνους όπου χρειάζεται. —'Αγαπημένε Νίκο, είμαι τόσο θέβαιος π' αναπνέαμε στον αγιότερο, στον πιο αντρίκιον άέρα που στ' αλήθεια αυτή ή απόσταση που μᾶς χωρίζει δὲ φαντάζει περισσότερο απ' τὸ γιαλί τοῦ παραθύρου μου πού αὐτή τὴν ὥρα βλέπω μέσαθὲ του ὅλη τὴ Φύση...». Τὸ Μοναστήρι εἶναι ὁ Προφήτης Ἡλίας, τῆς "Αμφισσας, καθὼς γράφει ὁ Σικελιανός.

Οἱ Ἀμφισσεῖς πού ἔχουν τὴν «Ἱστορία τῆς Ἀμφίσσης» τοῦ Θεοχάρη Μελισσάρη ξέρουν θέβαια, απ' τὸν πρόλογο τοῦ ἴδιου τοῦ ἀγαθοῦ ιστοριοδίφῃ, τὴν καθοριστικὴ συμβολὴ τοῦ Σικελιανοῦ στὴν ἔκδοσή της. Τριανταεξ «πολυτάλαντοι, πλούσιοι καὶ εὐποροὶ συμπολίται» μας περιφρόνησαν τελείως τὴν ἔκκληση τοῦ Μελισσάρη γιὰ βοήθεια, καὶ τὸ ἔργο θὰ ἔμενε ἀνέκδοτο ἂν δὲ θρῆσκόταν ὁ «εὐγενὴς κύριος καὶ ἔνθερμος ὑποστηρικτὴς καὶ προστάτης παντὸς κοινωφελοῦς σκοποῦ, ὁ πρὸ τετραετίας κατοικῶν εἰς τὸ ὑγεινὸν κλίμα τῆς Παρνασσίδος κ. Ἀγγελος Σικελιανὸς μετὰ τῆς ἀξιοτίμου Κυρίας του Εὐας καὶ μοῦ ἡγόρασαν ενα ἡλεκτροποδοκίνητον πιεστήριον ἀξίας 7.000 δρχ. ἐπὶ τοῦ οἴου θὰ ἐκτυπώσω τὸ παρὸν βιβλίον. Τοὺς εὐχαριστῶ ἀπείρως». Ἔτσι στὰ 1923 ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται σ' ὀχτασέλιδα φυλλάδια, τῶν 60 λεπτῶν, ἡ Ἱστορία τοῦ Θ. Μελισσάρη, μὲ τὴν ἐπίδραση πού ἄσκησε καὶ ἄσκει καὶ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ σχολιαστῇ. Μιὰ φωτογραφία ἀνάμεσα στὶς σελίδες τῆς 48 καὶ 49 μένει νὰ θυμίζῃ τὴν κα-

θόλου λεπτὴν αἴσθησι τοῦ χιοῦμορ τῶν Ἀμφισσέων τῆς ἐποχῆς.

Ζωντανὸ ἐπίσης τὸ πέρασμα τῶν Σικελιανῶν απ' τὴν Ἀγόριαν τὸ καλοκαίρι τοῦ '24 καὶ δυὸ - τρία κατοπινά, γιὰ παραθερισμὸ στὸ σπίτι τοῦ Λουκά Ἀρβανίτη. Κεῖνα τὰ χρόνια πολλοὶ καὶ ἐπιλεκτοὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ξεκαλοκαίριαζαν στὸ μαγευτικὸ θέρετρο τῆς Ἀγόριανς. Καθόλου ἀνεπαίσθητο τὸ πέρασμα τοῦ Ποιητῆ πού ἔχε περιεργὴν κόμωση, πληθωρικὴ προσωπικότητα, μεγάλη παρέα καὶ ὄρεξι γιὰ κουθέντα, σὰν ξενυχτοῦσε στὰ «κατ' ἀλώνια» κοντὰ στὶς θυμωνιές, καὶ ἔλεγε «παραμύθια».

Μ' απ' ὅλα πιότερο συγκινεῖ ἡ μύηση στὴ Δελφικὴ Ἰδέα (πού κρύβει καὶ κάτι τὸ παράλογο μέσα της) τοῦ ἄγριου ληστῆ Μοναστηριώτῃ απ' τὸν Ποιητῇ. Λυμαινόταν τὴν περιοχὴ, κεῖνα τὰ χρόνια, καὶ μὲ τὴ γνωστὴ μέθοδό τους, σκέφτηκε νὰ ἐκθιάσῃ τὸν Σικελιανό. "Εβλεπαν καὶ ἄκουγαν πολλὰ γι' αὐτόν. Νύχτα ὁ Ποιητὴς ἄφησε τὸ σπῆτι του, ψηλά στοὺς Δελφούς καὶ χωρὶς τὸ ὑπέρογκο ποσὸ κατέθηκε στ' ὠρισμένο μέρος στὴ ρεματιά. Καὶ μπόρεσε νὰ μπῇ στὴν καρδιά τοῦ αἰμοχαρῆ Μοναστηριώτῃ, νὰ τὸν κατηχήσῃ καὶ νὰ μοιραστῇ μαζί του... ἓνα κλεμένο πεπόνι... προσφορὰ τοῦ τελευταίου στὴν Πανανθρώπινη Δελφικὴ Ἰδέα. Ὁ ληστὴς πέθανε μ' τ' ὄνομα τοῦ Ποιητῆ στὸ στόμα καὶ τὴν... Ἀδελφικὴ Ἰδέα, ὅπως τ' ἄρεσε πιότερο νὰ τὴ λέῃ. Καὶ φυσικὸ ἦταν ἀφοῦ ὁ κόσμος δὲν τοῦ ὀδινε καμιὰ ἐλπίδα. Ἄλλοι τὸν φοβοῦνταν καὶ ἄλλοι τὸν κυνηγοῦ-

ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΚΑΙ ΠΑΖΑΡΙΑ

ΜΗΤΣΟΥ ΕΛΑΤΟΥ

6'

Σ' ένα άπ' τὰ πανηγύρια — σὲ δυὸ τὸ πολὺ — τὰ πράματα δὲν τελειώνουν ἐδῶ γιατί σ' αὐτόνο γίνεται καὶ τὸ παζάρι τῆς «γούρνας» — ἡ ἐμποροπανήγυρη καὶ ἡ ζωοπανήγυρη. Σ' ένα ξέφωτο τοῦ χωριοῦ — στὴ πλατέα, στ' ἀλώνια γιὰ στὴ δημοσιὰ — ξεφυτρώνουν παράγκες, πολλὲς παράγκες, ἡ μιὰ δίπλα στὴν ἄλλη ὅπου λογιῆς - λογιῆςπραματευτάδες καὶ «παζαριῶτες», ἀπλώνουν τὶςπραμάτειες τους καὶ

σαν γιὰ ἐξόντωση.

Στὸν Ποιητὴ π' ἀφρουγκαζόταν κι ἐρμήνευε τὸν μεγάλο ἄνεμο τοῦ Παρνασσοῦ μιὰ φτωχὴ ἐπιμνημόσυνη προσφορὰ ἦταν τοῦτα: «Σ' Ἐκεῖνον ποὺ θύμισε στοὺς καιροὺς μας τὸν ἱερατικὸ καὶ παιδευτικὸ χαρακτῆρα τοῦ λυρικοῦ λόγου. Ὁ θάνατος τοῦ ἀφαίρεσε τὸ σκῆπτρο καὶ τὸ δόρυ. Γιὰ τοὺς σύγχρονους ὅμως θεμελιωτὲς τῆς Δελφικῆς Ἰδέας κρατᾷ πάντα τὸ θέρσο...».

Ὁμπρός, οἱ δημιουργοί!... Τὴν

ἀχθοφόρα ὁρμὴ Σας
στυλῶστε μὲ κεφάλια καὶ μὲ πόδια,
μὴ θουλιάξει ὁ ἥλιος!

Βοηθᾶτε με κ' ἐμένανε, ἀδερφοί,
νὰ μὴ θουλιάξω ἀντάμα...

Τί πιὰ εἶν' ἀπάνω μου καὶ μέσα
μου καὶ γύρα,

τί πιὰ γυρίζω σ' ἕναν ἅγιον ἴλιγγο
μαζί του!...

δίνουν ζωὴ στὴ μαγικὴ πολιτεία ποὺ στήθηκε σ' ένα ἀπόγιομα. Λίγες μέρες θὰ κρατήσῃ τὸ παζάρι τέσσερις, πέντε ὅλες κι' ὅλες, φτάνουν ὅμως γιὰ νὰ ξεσηκώσουν τοὺς χωριανούς καὶ ν' ἀναστατώσουν, τὰ χωριά. Συφάφελοι θὰ κινήσουν, ἀπ' τὸν ἑκατοχρονίτη παπποῦ, ποὺ ποιὸς ξέρει ἂν τοῦ χρόνου θὰ ζεῖ γιὰ νὰ ματάρθῃ, ἴσαμε τὸ δισεγγόνι του, ποὺ μόλις ἀρκουδίζει, καὶ θὰ κατεβοῦν στὸ παζάρι γιὰ νὰ δοῦν, νὰ ψωνίσουν, νὰ ξεδώσουν. Κομποδέματα θὰ λυθοῦν, πουγγιὰ θ' ἀνοίξουν, κουμπαραδες θὰ σπάσουν καὶ ὅ,τι ὁ καθένας κονόμησε μέσα στὸ χρόνο ποὺ πέρασε θὰ ἐξοδευτεῖ σήμερα. Ὅ,τι ἔχει ἀνάγκη ὁ πᾶσα ἕνας, ὅ,τι εἶναι χρειαζόμενο σὲ κάθε νοικοκυριό, ὅ,τι λυμπίζεται ἢ ψυχὴ τοῦ καθενοῦ—καὶ εἶναι τόσα πολλὰ — θὰ τὸ θρεῖς μέσα στὰ τόσα καὶ τόσα ποῦναι ἀπλωμένα μπροστὰ στὰ πόδια σου. Καὶ ὅμως εἶναι σίγουρο ὅτι θὰ δυσκολευτεῖς ἀφάνταστα νὰ διαλέξεις καὶ ἅμα συνεριστεῖς λιγάκι τὸ πρᾶμα ἄκρη δὲ θὰ θρεῖς, μέρες μπορεῖ νὰ γυρίζεις καὶ πουθενὰ νὰ μὴν κατασταλάξεις — τόσο πολλὰ εἶναι.

Ἀμ' καὶ τί δὲν ἔχει τὸ παζάρι; Τούτην τὴ μεριά, πρῶτα καὶ καλότερα, θρίσκεις τὰ ἐμπορικὰ — μαξηλαροσέντονα καὶ κουβέρτες τῆς «φιγούρας», τραπεζομάντηλα καὶ πετσέτες λινές, πετσέτες χνουδωτές.

τῶν χειρῶν, γιὰ τοὺς μουσαφिरαί-
ους, κουρτίνες καὶ κουρτινάκια γιὰ
τὴν «καλὴ» κάμαρη, τζακόπανα
κεντητὰ γιὰ τὶς ξεχωριστὲς μέρες,
πάντες μὲ παγώνια πλουμιστὰ γιὰ
κεῖνο τὸ νιὸ ποὺ θαρεῖ τὸ λαοῦτο
του σὲ μιὰ νιά, «εἶδη προικὸς» γενι-
κὰ μὰ καὶ ὑφάσματα «τῆς πήχεως»
— τοῖτια, περκάλια, χασέδες, ἀλα-
τζάδες, ντριλία—γιὰ οὐλές τὶς χρει-
ες, σκέπες, θαμπακέλες καὶ ὅ,τι
ἄλλο θάνει ὁ νοῦς σου ἀπλωμένα
στοὺς πάγκους εἶναι — διάλεξε καὶ
πάρε. Στὴ διπλανὴ παράγκα εἶναι
τὸ παπλωματάδικο — ἔτοιμα πα-
πλώματα, μονὰ καὶ διπλά, καρδιές
μεταξωτὲς σὲ χίλια σχέδια γιὰ τὸ
γοῦστο κάθε νοικοκυρᾶς, στρώσεις
καλὲς γιὰ τὶς γιορτάδες, κουβέρ-
τες «καμηλό», φλοκάτες, ἄσπρες
γιὰ χρωματιστὲς, μὲ μιὰ πιθαμὴ
φλόκο —, καὶ πιὸ κεῖ, σὲ μιὰ τροῦ-
πα ὅση τοῦ ποντικοῦ, ὁ ψιλικατζῆς,
—οὐλα τὰ νούμερα κουβαρίστρες,
μασούρια καὶ τρυπώματα γιὰ ρά-
ψιμο, μουλινέδες καὶ ντεμισέδες
γιὰ κέντημα, κλωστὲς διάφορες
γιὰ πλέξιμο μὲ θελόνες, θελο-
νάκι, γιὰ κοπανέλια, τελάρια
γιὰ κέντημα στὸ χέρι γιὰ στὴ μη-
χανή, ὑφάσματα γιὰ τὴν ἴδια δου-
λειά, κουμπιά, σοῦστες, κόπτες,
θελόνες, δαχτυλῆθρες, χάντρες γιὰ
στόλισμα τοῦ ρούχου μὰ καὶ γυα-
λιὰ ἀκόμα γιὰ ὅσους δὲν καλοβλέ-
πουν, εἶναι ἡ πραγματεία του. Ἄν-
τίκρου λαμποκοπᾶν τὰ γυαλικά —
πιάττα καὶ πιατέλες φαρφουρένια,
ποτήρια γιὰ κάθε χρειά, λεκάνες,
ἀλουμίνιες γιὰ ἐμαγιέ, κατσαρό-
λες, κουταλοπήρουνά καὶ μαχαί-
ρια, κουτάλες ξύλινες γιὰ ἀλουμι-

νένιες, ἀλατοπιπεριέρες. σὲ διάφο-
ρα σκέδια, καφοκούτια ζωγραφι-
σμένα, λάμπες πετρελαίου, λαδο-
φάναρα, λυχνάρια κρεμαστὰ καὶ
καὶ ὅτι τέτοιο χρειάζεται ἓνα σπι-
τι. Καὶ πιὸ κεῖ ὁ γιαννιώτης μὲ τὰ
μπακίρια του — τετζερέδες, νταθά-
δες, μπακράτσια, μέτρα γιὰ μοῦ-
στο, κανάτια, μπρίκια —, ὁ τσαρ'
χᾶς μὲ τὶς θακέτες του — τσαρού-
χια λογιῆς - λογιῆς, ἄρθυλα μὲ λά-
στιχο γιὰ προκαδοῦρα, φ'λιές, μέ-
στια, μὰ καὶ καπ'στράνες, μπλαν-
τίμια, σκόπια, ματαράδες — καὶ ὁ
«γύφτος» μὲ τὰ σιδερικά του —
τσεκούρια καὶ τσικράκια, θαρειές
καὶ σφήνες, κασμάδες καὶ πλατί-
τσες, ξινάρια καὶ σκαλιστήρια,
γράβαλα καὶ τσουγκράνες, πριό-
νια, τρυγολόγοι, σιδεροστιές, μά-
σες καὶ οὐλα τ' ἀποκοντά.

Βαρειοὶ κι' ἀσήκωτοι εἶναι οἱ
πραγματευτάδες τούτηνης τῆς με-
ριᾶς, — ἔμποροι ἀληθινοὶ — καὶ
λόγια πολλὰ δὲ σηκώνουν — λίρα
ἐγγλέζικη πουλάω, κυρά μου, καὶ
ἂν θές πάρε—σκεφτικὸς καὶ μετρη-
μένος ὁ κοσμάκης ποὺ κλωθογυρί-
ζει μὲ μάτι καχύποπτο, ξεψαχνίζει
τὸ κάθε τι — ποιότητα, σκέδιο, κομ-
μάτια, τιμὴ — τὰ παραθάνει μὲ τοῦ
διπλανοῦ καὶ παζαρεύει σκληρὰ
πασκίζοντας ν' ἀγοράσει ὅσα πε-
ρισσότερα γίνεται μὲ τὰ λεπτὰ
'πόχει στὸ κεμέρι του.

Κι' ἂν κάποια στιγμή σὲ πιάσει
τὸ κεφάλι σου ἀπ' τὴ θαβούρα καὶ
τὸ πολὺ διάλεμμα, — ποιὸ νὰ πά-
ρω, ποιὸ ν' ἀφήκω; — ἢ σὲ τσου-
ρουφλίξει τὸ λιόκαμα καὶ στεγνώ-
ξει ἢ γλῶσσα σου τραθᾶς γραμμὴ
στον πλάτανο ὁποῦναι τὸ καφενε-

δάκι. Πέφτεις άποκαμωμένος σ' ένα σκαμνί, πέρνεις μιάν άνάσσα στόν ίσκιό και ένα λουκοῦμι με δροσερό νερό της θρυσούλας που τρέχει στη ρίζα του για μιιά γκαζόζα θγαλμένη άπ' τó γουρνί της. σέ συ-νεφέρνει και σοῦ δίνει κουράγιο και διάθεση νά ματαρχινέψεις.

Μπαίνεις και πάλι μέσ' στο άν-θρωπομάνι πού, άσταμάτητα πη-γαινοέρχεται και τραβάς τώρα κατά την άλλη μεριά, — άρκετά ά-ποδῶθε. Δέν προκάνεις νά προχω-ρήσεις δυό θήματα και τά πάντα αλλάζουν, νταθαντοῦρι και φα-σαρία άφάνταστη — άλλο πρά-μα — σέ λιανίζουν. Οί φωνές τῶνπραματευτάδων σοῦ τρυπᾶν τ' αὐ-τιά και ή χλαπαταγή τῶν παιχνι-διῶν που πουλᾶν — караμουζες, ροκάνες, ταμποῦρλα, σάλπιγγες, τικ - τάκ, πιστόλες με καφούλια και χίλια δυό ακόμα — άποσώνει τó κακό — σοῦ θυμίζει χάθρα έ-θραϊκή.

“Ενας χοντρος φωνακλᾶς κράζει τόν κόσμο νό κερδίσει ένα κουτί λουκούμια γκρεμίζοντας με τρία πάνινα πόπια τ' άδειανά κουτιά της «βλάχας» πουχει στημένα και οί φωνάρες του παραθγαίνουν με τó κρότο τῶν κουτιῶν που σωριά-ζονται, ένῶ δίπλα του μιιά γερον-τομπασμένη στριγγλίζει «πέντε κρίκοι στο φράγκο». Στο σκοπευ-τήριο, πιό κεϊ, είναι κάπως ήσυχό-τερα — πέντε - έξι νιούτσικοι έδῶ θαρᾶν τά θόλια με τη χρωματιστή φοῦντα στο θρόντο και ξελιγωμένοι γλυκοκυττάζουν τη μεσοκαιρίτισσα νταρντάνα που γιομίζει τά ὅπλα τους. Στη λοταρία ὅμως — πολ-

λά θάζετε, πολλά πέρνετε — γίνε-ται τó μάλε - θράσε και στη μπα-σιᾶ του διπλανοῦ τσαντηριοῦ έ-νας ξερακιανός συμπληρώνει την άδύνατη φωνούλα του με τó ρέκα-σμα μιᾶς ροκάνας και αναφοκοκ-κινίζει, προσπαθώντας νά σέ κάνει νά μπείς μέσα, ὅπου ξεφωνητά τρό-μου και γέλοια άκράτητα άκού-γονται, για νά δείς την «άσώματο κεφαλή», τά «τέρατα της φύσεως» και άλλα παρόμοια. Ό γλύκαν-τζης, με την τάθλα του στημένη στη μέση - μέση, τελαλάει τά κα-λούδια του — «χιώτικο παστέλι, νόστιμο μαντολάτο, σαράντα κα-ραμέλες μιιά δραχμή» — και πα-ρακεϊ ὁ κουλουρτζης δέν προφταί-νει νά πουλάει ξεροψημένα κουλού-ρια οῦλο σουσάμι, για ὅσους έχουν δόντια και μαλακά ζαχαρωμένα για τούς γέρους και τούς φαφού-τηδες, άσε τις αρμάθες — δέκα δέκα περασμένο στο σπάγο — που πέρνουνε για τó χωριό. Και σέ μι-άν άκρη ὁ μανάθης, χαμένος μέσα σέ σωρούς από πεπόνια άργίτι-κα και καρπούζια ζουμερά, οὔρλι-άζει «ούλα με τη μαχαίρα, οὔλα με τη «βοῦλα», ένῶ ή μυρωδιά της κα-ρούμπας γιομίζει τόν τόπο και ξε-λιγώνει μικρούς και μεγάλους.

“Ενας πραματευτής του ποδα-ριοῦ σοῦ θάζει στα χέρια με τó ζό-ρι ένα κουτί λουμίνια κερένια για τó καντήλι, λές και χαθήκαν τά χορτάρια στη πλαγιά, άλλος σοῦ γίνεται τσιμποῦρι ν' αγορά-σεις τó μαγικό μηχανήμα που περ-νάει τη κλωστή στη θελόνα — για την πεθερά σου, λέει — και ένας τρίτος γυρεύει, σώνει και καλά, νά

σ' ἀπαλλάξει ἀπ' τὸν πονόδοντο μὲ μιὰ θαυματουργή σκόνη καὶ ἀπ' τοὺς κρυόπονους γιὰ νευρόπονους μ' ἔμπλαστρα καλογήρου.

Ψιλικατζῆδες καὶ μικροκατεργα-
ραῖοι — ἀετονύχηδες σωστοί—εἶναι
τούτηνης τῆς μεριᾶς οἱ «παζαριῶ-
τες» καὶ ἔνα σωρὸ παρέες, πὺ πη-
γαινοέρχονται μέσ' στὸ λιοπύρι καὶ
τὸ κουρνιαχτό, χαρούμενες καὶ κε-
φάτες, ἡ πελατεία τους.

Οἱ νιοὶ τρομάζουν τὶς νιές μὲ τὸ
ξύλινο φιδάκι π' ἀργοσαλεύει, μὲ
τὸν κουρντιστὸ ποντικὸ γιὰ μὲ κεί-
νο τὸ μαραφέτι πὺ μ' ἕνα φύσημα
ξετυλίζεται μέσ' στὰ μάτια τους
σφυρίζοντας καὶ κείνες, μὲ τῇ σει-
ρά τους, ὅλο τὸν ἀδερφό τους ση-
μαδεύουν μὲ τὸ ψευτογιογιὸ μὰ ὅλο
κάποιον ἄλλον χτυπᾶν, μέσα σὲ γέ-
λοια, ματιές καὶ μισόλογα — τὰ
νιάτα ὅτι νὰ κάμεις νιάτα εἶναι καὶ
δὲν κρύβονται.

Καὶ ἀνάμεσα σ' ὅλους αὐτούνους
τοὺς ἀνέμελους, νὰ καὶ τ' ἀρρεθω-
νισμένα, — κείνος πασκίζει νὰ
βρεῖ κανὰ δαχτυλιδάκι γιὰ κἀνα
ζευγάρι σκουλαρίκια γιὰ τὴν κα-
λή του καὶ κείνη λοξοτηράει τὶς
τσάντες μὲ τὸ καθρεφτάκι, τὰ κου-
τιά μὲ τὸ φκειασίδι, καὶ τὸ κοκκι-
νάδι γιὰ τὶς μεταξωτὲς καλαμά-
τες. Καὶ ἐνῶ νομίζεις πὺς ἔφτασες
στὸ τέλος, κεῖ πέρα, κάτω ἀπ' τὰ
δέντρα τὰ πυκνόφυλλα, ἕνας ἄλ-
λος κόσμος κάνει τὸ δικό του ντα-
ραβέρι — εἶναι τὸ γαϊδουροπάζα-
ρο, ἡ ζωοπανήγυρη. Κάμποσα ζᾶ-
ἄλογα, μουλάρια, γαϊδούρια—φρε-
σκοξυστρισμένα στέκουν ἥσυχα - ἡ-
συχὰ στῇ σειρᾷ ἀργομασώντας
τὴν ταγὴ τους, ἐνῶ ἕνα κλωνὶ θα-

σιλικὸς στὸ σαμάρι τοὺς λέει πὺς
εἶναι γιὰ πούλημα. Καὶ ὅσοι ἐνδια-
φέρονται τὰ γυροφέρνουν καὶ τὰ
ψαχουλεύουν προσεχτικὰ ἀπ' οὐλές
τὶς μεριές, πασκίζοντας νὰ μαντέ-
ψουν τὴν κατάστασή τους. Τὰ κυτ-
τᾶν στὰ δόντια νὰ βροῦν τὰ χρόνια
τους, τραβᾶν τὴν οὐρά τους νὰ δοῦν
ἂν ἔχουν ζάτζες, πασπατεύουν τὴν
τρίχα τους νὰ βεβαιωθοῦν ἂν γυα-
λίζει ἀπὸ φυσικοῦ της, γιὰ εἶναι
λαδωμένη καί, κάπου - κάπου, τὰ
καθαλᾶν καὶ κάνουν μιὰ θόλτα γιὰ
νὰ διαπιστώσουν τὴ περπατησιὰ
τους.

Κι' ἂν βροῦν κανένα τῆς ἀρεσκευῆς
τοὺς ζυγώνουν τ' ἀφεντικὸ γιὰ τὸν
τσαμπάση καὶ ἀρχινεῦουν τὰ «πα-
ζάρια» — ἕνα δίνει τοῦτος, ἕκατὸ
γυρεύει κείνος καὶ ὅπου ἀνταμώ-
σουν.

Στὸ ἴδιο μέρος θὰ βρεῖς ἀκόμα
τὸ γαλολόγο πὺ μ' ἕνα καλάμι στὸ
χέρι καὶ ἕνα ντορβᾶ νταρὶ στῇ πλά-
τῃ ἀγωνίζεται νὰ κρατήσῃ γύρω
τοῦ τὰ γαλόπουλα καί, τὴν ἴδια σι-
γμὴ, νὰ σὲ καταφέρει νὰ ψωνίσῃς
— «ὀλόπαχα εἶναι, πατριώτῃ, πάρε
καὶ γιορτάδες ἔρχονται», — τὸν κα-
νατᾶ — μπότια καὶ καραμπούλια
αἰγινίτικα, πιθάρια γιὰ τὸ λάδι,
σταμνιά γιὰ κάθε δουλειά, γαβά-
θες, πηνιάτες, γκιβέτσια, πιάτα,
μαστραπάδες — καὶ τὸν κοφινᾶ —
γαλίκια καὶ χειροκόφινα ἀπὸ λυ-
γαριὰ γιὰ ἀγγρελιά, καλαθάκια καὶ
πανέρια ἀπὸ καλάμι, στρωσίδια ἀ-
πὸ ψαθί, μὰ καὶ τιναχτόβεργες γιὰ
τὶς ἐλιές καὶ καπότες καὶ βοσκορα-
βδιὰ γιὰ τοὺς τσοπαναραίους...

Αὐτόνο εἶναι τὸ παζάρι, καὶ ὁ
(ΣΥΝΕΧΕΙΑ στῇ σελίδα 32/592)

ΤΑ ΑΡΡΑΒΩΝΙΑΣΜΑΤΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΥΤΣΟΚΛΕΝΗ

Πολὺς κόπος καὶ περισσότερη καπα-
τσωσύνη χρειάζονται γιὰ νὰ γίνη ἓνα συ-
νοικέσιο.

Ἡ προξενήτρα πρέπει νὰ ἔχει πολλὰ
προσόντα ἂν θέλει νὰ τὰ δοῦναι πέρα. Ἡ
πειστικότητα της, ἡ ἐξυπνάδα της, ἡ τέ-
λεια ἐνημέρωσή της πάνω στὰ θέματα
αὐτὰ πρέπει νὰ συνοδεύονται ἀπὸ διπλω-
ματική ἱκανότητα, καὶ ἡ γλῶσσα της νὰ
ναι γλῶσσα ἀηδονίου καὶ γαλιάντρας.

Ἡ δική μας προξενήτρα, καταφερτζοῦ
ὅπως ἦτανε, τὰ κατάφερε νὰ γίνη καὶ
τούτη ἡ συμπεθεριά.

Βέβαια, δὲν ξέχασε, πρὶν ξεκινήσει γιὰ
τὰ σπίτια τῶν ὑποψηφίων, νὰ βάλλει τὸ
βρακί της ἀνάποδα γιὰ νὰ σιγουρέψει τὴν
ἐπιτυχία. Τοῦτο δὲν ἀστοχάει ποτέ...

«...» Ἀξία, ὁμορφη, χρυσοχέρα, προκο-
μένη, παστρικά ἡ νύφη, σωστὸ φεγγάρι
ὁλόγιομο, νοικοκυρὰ μὲ τὰ οὐλα της, ἀπὸ
καλὸ σόϊ καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ ἔχει καὶ τὴν
προκοπή της...».

«...Καλὸς, παλληκάρι, ἀνοιχτόκαρδος,
— σωστὸς μπαχτσές — ἀνοιχτομάτης, ἀ-
νοιχοχέρης, κουδαλητής, πραγματικός
λεβέντης, δουλευταρὰς ὁ γαμπρός καὶ κα-
λὸς νοικοκύρης...».

Μὲ τὰ σοῦρτα - φέρτα πάει, τὰ τελείω-
σε ἡ προξενήτρα.

Τὸ Σαββατὸβραδο μαζεύτηκαν στὸ σπί-
τι τῆς νύφης τὰ δυὸ συγγενολόγια, σὲ στε-
νὸ κύκλο, γιὰ τὰ διαδόματα.

Ἐγιναν τὰ «γνωρίσματα». Μετὰ τὸ δια-
κανονισμὸ καὶ τῶν τελευταίων λεπτομε-
ρειῶν προίκας κλπ. καὶ τὸ κλείσιμο τῆς
συμφωνίας, «γέμισαν τὰ γυαλιὰ» κρασί
τσούγκρισαν εὐχόμενοι τὰ «καλορίζικα».

Τότε δῆλκε ἓνας στὸ χαγιάτι καὶ ἔρ-
ριξε τὶς τρεῖς καθιερωμένες ντουφεκιές.

Ἀρχισαν τὰ τραταρίσματα καὶ στρώ-
θηκε ὁ σουφρὰς, φάγανε καὶ ἤπιανε μέχρι
τὸ πρωῒ, γλεντώντας, τραγουδώντας τὸ
...«ἔμεῖς ἐδῶ δὲν ἤρθαμε νὰ φᾶμε καὶ νὰ
πιοῦμε, ἀλλὰ γιὰτὶ σᾶς ἀγαπούσαμε κι'
ἤρθαμε νὰ σᾶς δοῦμε», τὸ «ἓνα τραγοῦδι
θὲ νὰ πῶ ἐπάνω στὸ κεράσι, τ' ἀντρόγυνο
ποῦ γίνεται νὰ ζήσει νὰ γεράσει...» καὶ
ἄλλα, κι' οἱ ντουφεκιές πέφτανε ἀράδα
λὲς καὶ ἔπεφτε τὸ Σκρᾶ.

Κατὰ τὰ χαράματα τελείωσε τὸ γλέντι
καὶ τὸ σόϊ τοῦ γαμπροῦ φεύγει τραγου-
δώντας τό:

«Τώρα μέρα εἶναι, τώρα ἡ αὐγὴ χα-
ράζει, τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδό-
νια...», γιὰ νὰ μάθει τὸ χωριὸ ποιὸς εἶναι:
ὁ γαμπρός, ἀφοῦ ἀπ' τὰ τρία ντουφέκια
ἔμαθαν ποιὰ εἶναι ἡ νύφη.

Καὶ τὸ ἐπόμενο Σάββατο θὰ γίνουν οἱ
ἀρραβῶνες.

Ἀπὸ νωρὶς θὰ σταλοῦν τὰ καλέσματα
γιὰ νὰ ἐτοιμάσουν οἱ καλεσμένοι τὰ δῶ-
ρα τους.

Οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης θὰ πᾶνε στὸ
σπίτι της. Τὸ σόϊ τοῦ γαμπροῦ θὰ μαζεψ-
τεῖ στὸ δικό του, κι' ὅταν ὅλα ἐτοιμα-
σθοῦν θὰ ξεκινήσει ἡ πομπή γιὰ τὸ σπίτι
τῆς νύφης, πέρνοντας τὸν δεξιὸ δρόμο καὶ
μὲ τὴν παρακάτω τάξη.

Πέφτει ἡ καθιερωμένη ντουφεκιά γιὰ
νὰ καταλάβουν οἱ ἄλλοι ποῦ περιμένουν
ὅτι τὸ συμπεθερικό ξεκινάει.

Μπροστὰ μὲ μιὰ μπουκάλα κρασί στὸ
χέρι, ποῦ ἀντὶ γιὰ βούλωμα ἔχει ἓνα μπου

κέτο λουλούδια, άνοίγει τὸ δρόμο τὰ πρωτοπαλλήκαρο.

Ἐκτὸ κοντὰ τὰ «ὄργανα», συνήθως κλαρίνο, σαντούρι, βιολί καὶ ταμπουράς...

«Ἄς πᾶν νὰ δοῦν τὰ μάτια μου
πῶς τὰ περνάει ἡ ἀγάπη μου
μὴν εἶδ' ἄλλου κι' ἀγάπησε
καὶ μένα μ' ἀπαράτησε...».

Ἀκολουθεῖ τὸ «κάνιστρο» μὲ τὰ δῶρα. Ἐσώρουχα, παπούμια καὶ φορέματα γιὰ τὴ νύφη. Πουκάμισο, κάλτσες καὶ παπούτσια γιὰ τὸν πεθερό. Φόρεμα κι' ἀλλαξιὰ γιὰ τὴ πεθερά. Παντόφλες κι' ἀνάλογα γιὰ τὰ κουνιάδια καὶ τὶς κουνιάδες.

Τώρα τὸ κάνιστρο μὲ τὰ δῶρα τὸ συνοδεύει καὶ ἓνα ἄλλο μὲ τὶς μπουμπουνιέρες. Κι' ὅταν πλησιάζουν τὸ σπίτι...

«Μωρὲ ξένος εἶμαι: κι' ἦρθα τώρα
κι' ἀπ' ἀλλαγρινὸ χωριὸ
τὰ σοκκάκια δὲν γνωρίζω
κινδυνεύω νὰ χαθῶ.
Δὲ θαίνεις νὰ σέ δῶ...».

Σὰν φθάσουν στὸ σπίτι: τῆς νύφης, θὰ βροῦν ἐκεῖ τοὺς καλεσμένους τῆς καὶ ὁ γαμπρὸς συνοδευόμενος ἀπ' τοὺς γονεῖς του καὶ τοὺς ἀποκλειστικούς συγγενεῖς του θὰ προχωρήσει γιὰ νὰ φθάσει στὴν κάμαρα ποὺ στολισμένη ἡ νύφη, περιτρυγυρισμένη ἀπ' τοὺς ἐπίσης ἀποκλειστικὰ δικούς τῆς, περιμένει.

Πάνω στὸ τραπέζι θὰ ἀκουμπήσουν τὸ μικρὸ πιάτο μὲ τὰ ροδοπέταλα καὶ λίγο ρύζι καὶ τὶς δυὸ βέρες.

Ὁ πατέρας τοῦ γαμπροῦ θὰ πάρει τὶς βέρες, ἀφοῦ κάνει πρῶτα τὸ σταυρὸ του καὶ θὰ τὶς περάσει στὰ χέρια τῶν παιδιῶν. Μετὰ θὰ φιλήσει τὸ γυιό του καὶ τὴν καινούργια θυγατέρα του καὶ θὰ καθίσει δίπλα τους γιὰ νὰ τὸν μιμηθοῦν ἡ

γυναῖκα του, οἱ γονεῖς τῆς νύφης καὶ ἀπὸ κοντὰ ὅλοι οἱ λοιποὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι. Ἔτσι θὰ εὐχηθοῦν ὅλοι τὰ «καλορίζικα». «Νὰ ζήσετε εὐτυχημένοι» κλπ. κλπ.

Ἐδῶ ἔγινε καὶ τὸ «ἀρμάτωμα». Οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ φόρεσαν τὰ δῶρα τους στὴ νύφη. Ἄλλος σκουλαρίκια, ἄλλος δαχτυλίδι, βραχιόλια κλπ., οἱ δὲ συγγενεῖς τῆς νύφης στὸ γαμπρό.

Σὰν τελειῶσει ὅλη αὐτὴ ἡ τελετὴ θὰ σερβιριστεῖ τὸ γλυκὸ — συνήθως κουραμπιές — καὶ θὰ στρωθεῖ ὁ σουφρὰς γιὰ νὰ ἀρχίσει τὸ φαγοπότι μέχρι τὸ πρωῒ.

Πρῶτο τραγούδι ποὺ θὰ ἀκουστεῖ εἶναι τὸ «Ἐνα τραγούδι θεὸ νὰ πῶ ἐπάνω στὸ κεράσι, τ' ἀντρόγυνο ποὺ γίνεται νὰ ζήσει νὰ γεράσει».

Ἐκτὸ κοντὰ τὸ «ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἦρθαμε νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε...» καὶ στὴ συνέχεια ὅλα τὰ ἄλλα τῆς «τάβλας» ἢ γιὰ χορό.

Τὸ χορὸ τὸ «σέρνει» ἡ νύφη ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ «κρατήσκει» ὅλους τοὺς συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ καὶ αὐτὸς νὰ «κρατήσκει» ὅλους τῆς νύφης.

Ὅταν τελειῶσει τὸ γλέντι — τελειώνει συνήθως τὰ χαράματα — θὰ φύγει τὸ σόι τοῦ γαμπροῦ γιὰ τὸ σπίτι του, ἀφοῦ πρῶτα γίνουν τὰ «ζώσματα».

Τὰ «ζώσματα» εἶναι τὰ δῶρα τῆς νύφης πρὸς τὰ πεθερικά τῆς, τὰ κουνιάδια τῆς καὶ τὶς κουνιάδες τῆς καὶ τὸν γαμπρό. Ὅπως τσουράπια (κάλτσες), μαντήλια καὶ μαντήλες καὶ ἄλλα.

Τὸ ἐπόμενο Σάββατο ὁ γαμπρὸς φορτωμένος κρέας καὶ ἄλλα δῶρα θὰ φθάσει στὸ σπίτι τῆς νύφης, θὰ κοιμηθεῖ ἐκεῖ τὸ βράδυ καὶ τὸ πρωῒ θὰ γίνουν τὰ «κλησάσματα», δηλ. θὰ πᾶνε ὅλοι μαζὺ στὴν ἐκκλησίαν.

Ἐδῶ ἓνας ἐπίτροπος θὰ προσφέρει πά-

νω σὲ δίσκο ἀπὸ ἑνα μπουκέττο λουλού-
δια στ' ἀρραδωνιασμένα καὶ κείνα θὰ ἀ-
φήσουν πάνω σ' αὐτὸν ἕνα φάκελλο μὲ
χρήματα.

Μετὰ τὸν ἐκκλησιασμὸ θὰ κάνει τὸ
ζευγάρι ἐπισκέψεις στοὺς συγγενεῖς καὶ
φίλους γιὰ νὰ γνωρίσουν ὅλοι τὸ γαμπρό,
τὸν καινούργιο συγγενή τους.

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα καὶ μέχρι μιὰ ὁδο-
μάδα πρὶν ἀπ' τὸ γάμο ὁ γαμπρὸς κάθε
Σάββατο φορτωμένος κρέας ἐπισκέπτεται
τὴ νύφη καὶ ἀφοῦ φᾶνε τὸ θράδυ τὸ καλὸ
φαγητὸ πὺ ἐτοίμασε ἡ πεθερὰ — ἃς μὴ
ξεχνᾶμε πὼς γιὰ τὸ γαμπρὸ γεννᾷ κι'
ὁ κόκκορας — μένει γιὰ ὕπνο ἐκεῖ.

Τὸ πρῶτο θράδυ πὺ θὰ κοιμηθεῖ ὁ γα-
μπρὸς στὸ σπίτι τῆς νύφης πρέπει νὰ ἀση-
μώσει: τὸ μαξιλάρι, νὰ βάλει δηλαδὴ κά-
τω ἀπ' αὐτὸ μιὰ λίρα, τὴν ὁποία θὰ βρεῖ
ἡ νύφη τὸ πρῶτ', ὅταν θὰ πάει νὰ φτιάξει
τὸ κρεβάτι του.

Βέβαια ὁ γαμπρὸς θὰ κοιμηθεῖ μόνος
του καὶ γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξουν προσχήμα-
τα γιὰ κάλεσμα τῆς νύφης, αὐτὴ φρον-
τίζει: νὰ τὰ ἔχει ὅλα στὴν ἐντέλεια. Τὸ
ποτήρι μὲ τὸ νερὸ τὸ βάζει τὴν τελευταία
ᾠρα, γιὰ νὰ εἶναι φρέσκο καὶ ἐπιδεικτι-
κὰ λέει: τὴν καληνύχτα.

Ποῦ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς ἀμίξιμο τοῦ ζευ-
γαριοῦ πρὶν ἀπ' τὸ στεφάνι...

Ἄν κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ἀρραδῶνα
ἔρθει Πρωτοχρονιὰ τότε ἡ πεθερὰ τῆς νύ-
φης ἐτοιμάζει τὸ κἀνιστρο μὲ 5 ἢ 9 πιᾶτα
γεμᾶτα γλυκά, πίττες, τσαπέλες μὲ σῦκα
ἢ καὶ κανένα φρούτο. Τὸ κἀνιστρο τοῦ-
του, ὁμορφαστρωμένο καὶ σκεπασμένο μὲ
μεταξωτὸ μαντήλι θὰ τὸ κουβαλῇ ἡ κου-
νιάδα στὸ κεφάλι τῆς γιὰ νὰ τὸ φέρει πε-
σκέσι στὴ νύφη.

Αὐτὴ θὰ ἀνταποδώσει τὰ δῶρα μὲ «ζώ-
σιμο» τῆς κουνιάδας, δηλαδὴ θὰ τυλίξει
γύρω ἀπ' τὴ μέση τῆς ἕνα ὀλομέταξο, ὡ-
ραιότατο μαντήλι. Καὶ ὅλα αὐτὰ γιὰτὶ ἡ
νύφη δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πάει στὸ σπίτι
τοῦ γαμπροῦ πρὶν ἀπὸ τὰ στέφανα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ καιρὸς περνᾷ. Μα-
ζεύονται οἱ σοδεῖες, τακτοποιοῦνται οἱ δου-
λειές, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχὴ καὶ ὅταν
ἐτοιμαστεῖ καὶ ἡ προίκα θὰ ὀρισθεῖ ὁ γά-
μος.

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα δυσκολεύονται πολὺ
τὰ πράγματα γιὰτὶ τὸ νὰ ξεκινήσεις γά-
μο δὲν εἶναι εὐκολὴ δουλειά. Γάμος, τρῦ-
γος, πόλεμος λένει οἱ γέροντες. Πολλές
οἱ φροντίδες, μεγάλη ἡ φασαρία, δύσκο-
λα πολὺ τὰ προβλήματα καὶ γιὰ τοῦτο,
«ὅποιος δὲν πάντρευε κορίτσι» δὲν ἔμαθε
τί παναπεῖ ζωή...

Ἄλλῃ φορὰ θὰ σᾶς πῶ καὶ γιὰ τὸ
γάμο.

Συμπατριώτη,

Ὅπου καὶ ἂν γεννήθηκες, εἴτε στὴ Δωρίδα εἴτε στὴν Παρ-
νασσίδα, ὅπου καὶ ἂν διαμένεις, εἴτε στὴ Φωκίδα εἴτε ἔξω ἀπ'
αὐτή, πρέπει νὰ συνειδητοποιήσεις πὼς τὸ «Λαογραφικὸ Μουσεῖο
Φωκίδας» εἶναι τὸ μουσεῖο τοῦ τόπου σου, μουσεῖο δικό σου. Βο-
ήθησέ το μ' ὅποιο τρόπο μπορεῖς. Καὶ μὴν ξεχνᾶς πὼς κάθε πα-
λιὸ ἀντικείμενο, εἴτε ξεχασμένο στὸ ὑπόγειο εἴτε τακτοποιημέ-
νο στὸ σπίτι σου, ἔχει μιὰ θέση στὸ Μουσεῖο.

ΜΑΝΤΗΛΩ

Τὸ Βυζαντινὸ ποτάμι τῆς Δωρίδος

ΓΙΑΝΝΗ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ

Παραπόταμος τοῦ Μόρνου εἶναι ἡ Μαντήλω. Πηγάζει ἀπὸ τὰ «Πλατανάκια», θρυσομένα στὴ νοτιοδυτική ράχη τοῦ Τρίκορφου, ποὺ χωρίζει τὰ χωριὰ Τεῖχιο καὶ Κάμπο. Στὴ συνέχεια σχηματίζει ἕνα ὠραιότατο Φαράγγι καί, ἀφοῦ διασχίσει φιδωτὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐπαλίου, συμβάλλει στὸ Μόρνο, κοντὰ στὴν παλιὰ γέφυρα μὲ τὶς καμάρες.

Τὸν περισσότερο καιρὸ τὸ ποτάμι πηγαίνει «μαντηλωμένο»: πηγαίνει ταπεινά, κυλάει ἡρεμα τὰ νερά του καὶ ποτίζει τὸν «Ἀπὸν» Κάμπο.

Ὅταν ὅμως θυμώσει, κατεβαίνει «ξεσκούφωτο», «ξεμαντήλωτο». Γίνεται ἀδιάβατο καὶ δὲν κρατιέται ἀπὸ τὰ φράγματα.

Ἔτσι δικαιολογοῦν οἱ γέροντες τὸ νόμα τοῦ ποταμιοῦ...

Γιὰ νὰ πάρουμε μιὰ ἰδέα ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Μαντήλως, θὰ σταθοῦμε πρῶτα στὰ «Χτίρια». Εἶναι ὁ λόφος ποὺ δεσπόζει τῆς κοιλάδας τοῦ Εὐπαλίου καὶ τοῦ «Κάτω Κάμπου», τῆς μικρῆς ἀλλ' εὐφορότατης πεδιάδας τῶν ἐκβολῶν τοῦ Μόρνου. Πῆρε τ' ὄνομά του «Χτίρια» ἀπὸ τὰ εἰσώτια τοῦ ἀρχαίου τείχους καὶ τῆς πόλεως τοῦ Εὐπαλίου. Τί κρίβεται κάτω ἀπὸ τὰ χωράφια ποὺ καλύπτουν τὸ χῶρο κι ὥς τὴν κορφή τοῦ λόφου, ἄγνωστο.

Στοὺς πρόποδες τοῦ λόφου εἶναι τὸ «Μάτι», ἡ μεγάλη πηγή, ποὺ μὲ

τὴ σούδα τῆς ποτίζει τὴν πεδιάδα καὶ δίνει νερὸ στὴ Μανάγουλη καὶ τὸ Μοναστηράκι. Ὅλη ἡ περιοχὴ εἶναι βιότοπος πουλιῶν.

Στὴ ρίζα τοῦ βράχου σώζονται δυό - τρεῖς μεγάλες «χαρταῖες». Ἀπ' αὐτὲς καὶ ποιὸς ξέρει κι ἀπὸ πόσες ἄλλες, ἔδεναν τὰ προχριστιανικά χρόνια τὰ πλοῖα τοὺς οἱ ναυτικοί, γιατί ἔδῳ ἦταν λιμάνι μεγάλο, πρὶν ἐπιχωματωθεῖ ἀπὸ τὴ Μαντήλω καὶ τὸ Μόρνο, ποὺ γιὰ χρόνια καὶ χρόνια ἔκαναν ὅ,τι ἤθελαν. μὲ τὶς μεταβλητὲς ἐκβολές τοὺς.

Ἀπὸ τὸ λιμάνι αὐτὸ οἱ Δωριεῖς πέρασαν στὸ Μωριά στὰ 1100 π.Χ. Ἐδῳ ἀργότερα, στὰ 425 π.Χ. ὅγῃ-κε ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Δημοσθένης μὲ τὶς τριήρεις του καὶ ἐπεχείρισε ἐπιδρομὴ στὴ χώρα τῶν Λοκρῶν καταστρέφοντας τὸ Εὐπάλιο τὴν Οἰνέωνα, τὴν Ποτιδάνεια, τὸ Τεῖχιο, τὸ Κροκύλιο. Ἐφτάσε ὡς τὸ Αἰγίτιο (Στρούζα), ἀλλὰ στὸ τέλος ἔπαθε πανωλεθρία ἀπὸ τοὺς συγκεντρωθέντες Λοκρούς, ὅπως ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει.

Σὲ ἐδαφικὴ ἑξάρση, κοντὰ στὸ παλιὸ λιμάνι εἶναι τὰ εἰσώτια παλίου Μετοχιοῦ χτισμένου στὴ Βυζαντινὴ ἐποχὴ, ποὺ τώρα σκεπάζονται ἀπὸ τὰ κτίσματα τῆς νέας ἐκκλησίας τῆς Φανερωμένης καὶ τοῦ ἐκεῖ νεκροταφείου. Ἐδῳ ἔβγαине ἡ Μαντήλω ὡς τὰ 1930.

Ἀφήνουμε τὰ «Χτίρια», πὺ σὰν μάτια ἀετοῦ κοιτάζουν ἀπὸ ψηλὰ μιὰ ἀπὸ τὶς ὠραιότερες γωνιὲς τῆς Δωρίδος, κι ἀφοῦ περάσουμε μὲ τὸ αὐτοκίνητο τὸ Εὐπάλιο, τὸ Καστράκι καὶ τὴν πρώτη γέφυρα τῆς Μαντήλως, φτάνουμε στὰ Γρηγορήτικα, στὴν κοιλάδα τῆς Μαντήλως. Στὴν περιοχὴ τοῦ θρίσκονται τὰ ἐρείπια μικροῦ Βυζαντινοῦ Μοναστηριοῦ, (στ' ὄνομα τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου) χτισμένου στὰ χρόνια τῶν Κομνηνῶν καὶ καμμένου στὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821.

Δύο χιλιόμετρα πρὸ πέρα καὶ καλὰ κρυμμένο στὸ ριζοβούνι, σώζεται, σχεδὸν ἀνέπαφο ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ τοὺς ἀνθρώπους τὸ καθολικὸ μικροῦ Μοναστηριοῦ στὸ ὄνομα τοῦ Ἀγίου Νικολάου, (ὅπως μαρτυροῦν τὰ παλιὰ Ἑνετικά ἐγγραφα τὰ σχετικὰ μὲ τὸ μεγάλο Μοναστήρι τῆς Βαρνάκοθας καὶ τὸ τοπωνύμιον «Αἰ - Νικόλας» ἢ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (γιορτάζει στίς 8 Μαΐου καὶ πανηγυρίζει τὸ Εὐπάλιο).

Τὸ κτίριο εἶναι βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, χτισμένο ἀπὸ τοὺς Κομνηνοὺς (Μιχαήλ Α). Εἶναι ὠραιότατο καὶ ἀγιογραφημένο. Ἡ περιγραφή τοῦ θάθελε γιὰ πολλὰ τρίμηνα τὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ μας. Ἐδῶ σημειώνουμε ὅτι εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ λίγα βυζαντινὰ μνημεῖα - ἐκκλησίες ποὺ θρίσκονται σὲ καλὴ κατάστασι στὴ Φωκίδα. Ὁ ναὸς εἶναι κτισμένος κατὰ τὸ πλινθοπερίβλητο σύστημα καὶ ἔχουν χρησιμοποιηθεῖ μισοκατεργασμένες πέτρες καὶ ἀσβεστοκονίαμα. Ἐχει διαστάσεις

6.70 x 4.10 καὶ μέσα ὑπάρχουν πολλές τοιχογραφίες: τῆς Ὑπαπαντῆς, Προδοσίας, Πλατυτέρας, Ταπεινώσεως, Γεννήσεως, Προφητῶν, Ἀποστόλων, Καθόδου στὸν Ἀθῆ. Ἐχει ἀκόμα ὁλόσωμες μορφὲς ἀγίων Δημητρίου, Γεωργίου, Αἰκατερίνης καὶ Ἀναστασίας, Μαρίνας, Ταξιαρχῶν κ.λ.π.

Ἀκόμα ὑπάρχουν τοιχογραφίες ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὰ θαύματα τοῦ ἀγίου Νικολάου. Κοντὰ στὸ ἐκκλησάκι ὑπάρχουν ἀφθονα κρύα νερὰ (ὕδρευουν τὸ Εὐπάλιο) καὶ πολλὰ πλατάνια, κατάλληλος τόπος γιὰ ἐκδρομὴ...

Μαγεμένοι ἀπὸ τὶς τοιχογραφίες τοῦ «Αἰ - Νικόλα - Αἰ - Γιάννη» (πότε καὶ γιὰτὶ μετονομάστηκε ἄγνωστο), φτάνουμε σὲ λίγο στὰ χωριά Πευκάκι καὶ Κούκουρα. Ἐδῶ σώζονται τὰ ἐρείπια τῆς Ἀναλήψεως, βυζαντινῆς ἐκκλησίας χτισμένης κατὰ τὴν τέχνη ποὺ ἐπικρατοῦσε στὰ χρόνια τῶν Κομνηνῶν.

Ἡ ἐκκλησία κάηκε ἀπὸ τὸν Κιουταχὴ στὸν ἀγῶνα τοῦ 21. Διατηρεῖται ὁ τοῖχος σὲ ὕψος ἓνα μέχρι δύο μέτρα, ἐνῶ στὸ δάπεδο εἶναι συγκεντρωμένος ἓνας μεγάλος ἀρμακὰς. Ποιὸς ξέρει τί κρύβεται κάτω του...

Λίγα μέτρα ἀπὸ τὴν Ἀνάληψη εἶναι ἡ τρίτη γέφυρα τῆς Μαντήλως. (Ἡ δευτέρη εἶναι μέσα στὸ Εὐπάλιο) κι ἐδῶ τελειώνει ὁ «Πάνω Κάμπος». Πρὶν μποῦμε στὸ Φαράγγι, ἀντικρίζουμε στὰ νότια τοὺς γηλολοφους τῆς Παλιᾶς Ράχης καὶ τῆς Μαγούλας—ἐδῶ ἦταν ἡ μεγάλη ἀρχαία πολιτεία Οἰνεῶνα. Ἐδῶ κάποτε ἡ Μαντήλω «ξεσκούφωτη» θαυ-

ματούργησε : αλλάζοντας κοίτη ξέθαψε ένα αρχαίο ναό. Τί πήρε απ' αυτόν και πού τὸ μετέφερε, κανείς δὲν ἔμαθε ποτέ. Ἔφησε ὅμως στὸν τόπο δυὸ κιονόκρανα ἰωνικοῦ ρυθμοῦ. Αὐτά, ἀρκετὰ κατεστραμμένα, βρίσκονται στὴν εἴσοδο (ἔνθεν καὶ ἔνθεν) ἐνὸς σπιτιοῦ τῆς Μαγούλας καὶ πάνω τους κάθεται ὁ νοικοκύρης καπνίζοντας τὴν πίπα του μακάρια...

Γιὰ νὰ περπατήσει κανείς τὸ Φαραγγί, θὰ χρειαστεῖ δυὸ ὄρες. Θὰ περάσει λιοτριβία (παλιότερα τρία, λειτουργεῖ τώρα ἓνα), νεροτριβὲς (παλιότερα λειτουργοῦσαν τέσσερες), μύλους (παλιότερα ἑντεκα, τώρα ἓνας) καὶ στὴν ἄκρη μεγάλου πλατανιά θ' ἀντικρίσει τὸ Μετόχι καὶ τὰ κτήματα τῆς Βαρνάκοβας μὲ τὰ λιοστάσια τους. Ἐδῶ εἶναι τὰ ἐρείπια τοῦ διόροφου ξενώνα, τοῦ μύλου, τῆς ντρισιτίας, τοῦ λιοτριβιοῦ, τὰ ἐρείπια ἀπὸ τὶς ἀποθήκες καὶ οἱ δεξαμενὲς τοῦ δικτύου ὑδρεύσεως καὶ ἀρδεύσεως. Τὰ κτίρια καὶ οἱ ἐγκαταστάσεις μετὰ τὴν Κατοχὴ ἐγκαταλείφτηκαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ καταστραφῆκαν ἀπὸ τὸ χρόνο. Τελευταῖα αὐτοκίνητο φόρτωσε ὅ,τι σιδερικό ὑπῆρχε...

Ἐδῶ κοντὰ εἶναι ἡ ἐκκλησοῦλα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Παλαιοπαναγιᾶς. Κοντὰ στὸ Μετόχι συναντᾶμε καὶ τὶς μεγάλες πηγὲς τοῦ Ἄμπλα, πὺν ὕδρευει τὰ Κούκουρα καὶ τὸ Μοναστηράκι καὶ ἀρδεύει ὅλο τὸν «Ἀπάνω Κάμπο».

Πάνω ἀπὸ τὸ Μετόχι τὸ Φαραγγί γίνεται ὠραιότατο. Στενεύει. Ἡ θλάσηση ὀργιάζει. Τὰ κλωνάρια τῶν πλατανίων ἀπὸ τὶς ὄχθες σκε-

πάζουν ὅλο τὸν ξεριά. Στὴν κυριολεξία πίνουν νερό, κατεβαίνοντας ὡς τὰ χαλίκια...

Σ' ἀπόσταση χιλιομέτρου ἀπὸ τὸ Μετόχι βρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Σώζεται μέρος τοῦ καθολικοῦ του μὲ στοιχεῖα πὺν πείθουν ὅτι χτίστηκε τὴν ἐποχὴ τοῦ Μιχαήλ τοῦ Α' Κομνηνοῦ. Ὁ Πουκεβίλ γράφει ὅτι περνώντας ἀπ' ἐδῶ τὸ θρῆκε σὲ ἀκμὴ μὲ δέκα καλογήρους. Τὸ Μετόχι πὺν ἀμέσως παραπάνω περιγράφεται τοῦ ἀνήκε. Τὸ Μοναστήρι αὐτὸ κάηκε ἀπὸ τὸν Κιουταχῆ. Στὰ ἐρείπια του ἔχτισε τὸ 1964 ὁ χωριανὸς μας κ. Κ. Φασουλᾶς νέο ἐκκλησάκι, πὺν γιορτάζει στίς 24 Ἰουνίου.

Στὰ 1837 ἡ Μονὴ εἶχε διαλυθεῖ καὶ ὅλη ἡ περιουσία της περνάει στὸ Μοναστήρι τῆς Βαρνάκοβας.

Ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, στοὺς ἀπὸτομους θράχους τῆς Ἀετοφωλιάς εἶναι τὸ «κελὶ τοῦ Καλόγερου». Εἶναι μιὰ κατασκευὴ σὲ σχῆμα καμινιοῦ, ὅπου κατάφευγαν οἱ καλόγεροι στὰ χρόνια τοῦ τρόμου, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται ἡ κατασκευὴ αὐτὴ νὰ ἦταν τόπος κατοικίας ἀσκητῆ. Στὴν τοποθεσία «Πλατανάκια» ἔχουν θρεθεῖ ἱχνη τοῦ ὕδραγωγείου τῆς μονῆς.

Κοντὰ στὸ μικρὸ Μοναστήρι εἶναι καὶ οἱ ἄλλες μεγάλες πηγὲς τῆς Μαντήλως, τὰ «Θέρμα», μέσα σὲ Ἡσιόδειο τοπίο...

Ἀπὸ δῶ καὶ πάνω κάθε στροφή τοῦ Φαραγγιοῦ σὲ γωνία ὡς 90ο, παρουσιάζει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον μὲ τοὺς θράχους ὡς ἐξακόσια μέτρα ὕψος, τὰ δέντρα πὺν κρέμονται πάνω σου, τὰ πετρώματα καὶ τὶς σπηλιές, τὸ γάργαρο νερὸ καὶ τοὺς καταρράχτες, τὰ πουλιά, τοὺς ἵχους...

Ὅσα γράφονται παραπάνω εἶναι τὰ λιγότερα πὺν μπορεῖ νὰ ἀπο- (ΣΥΝΕΧΕΙΑ στή σελίδα 30/590)

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Τὸ Παλιὸ Καθεστῶς ἢ τί ὁδήγησε στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση

ΔΙΝΑΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

1. Βασιλεία Ἐλέω Θεοῦ. Στὴν ἀρχὴ τοῦ 17ου αἰῶνα οἱ βασιλεῖς, σχεδὸν σ' ὅλες τὶς χῶρες τῆς Εὐρώπης, εἶχαν ἀποκτήσει ἀπόλυτη ἐξουσία. Στὴ Γαλλία ἡ δύναμη τοῦ βασιλιᾶ ἀπλωνόταν σ' ὅλη τὴ χώρα μὲ τοὺς βασιλικοὺς ἀντιπροσώπους ποὺ ἡ δύναμη τοὺς ἔκανε γνωστοὺς σὰν «τριάντα τυράννους». Αὐτοὶ οἱ βασιλικοὶ ἀξιωματοῦχοι δὲν ἤθελαν νὰ μοιραστοῦν τὴν τεράστια ἐξουσία τους μὲ ὑφισταμένους καὶ ἔτσι ὁ συγκεντρωτισμὸς συνεχιζόταν πνίγοντας κάθε πρωτοβουλία τῶν τοπικῶν παραγόντων.

Ὁ βασιλιᾶς εἶχε κάνει τὴν ἐξουσία του ἀπόλυτη στὴν θεωρία καὶ στὴν πράξη. Αὐτὸ ποὺ ἤθελε ὁ βασιλιᾶς γινόταν νόμος. Οἱ νόμοι ἐφαρμόζονταν στὸ ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ, τὰ νομίσματα εἶχαν τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ, καὶ εὐγενεῖς καθὼς καὶ κληρικοὶ τὸν κολάκευαν καὶ τὸν ὑπηρετοῦσαν μὲ κάθε τρόπο. Ὁ θρόνος καθὼς καὶ ἡ ἀγία τράπεζα ἦταν σύμβολα σεβασμοῦ γιατί καὶ τὰ δύο ἐθεωροῦντο ὄργανα τῆς θεϊκῆς δυνάμεως στὸν κόσμον τοῦτο.

2. Ἡ κοινωνικὴ δομὴ Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χάος τῆς βασιλικῆς διακυβέρνησης στὴ Γαλλία, οἱ κοινωνικὲς συνθήκες καὶ δομὲς δημιουργοῦσαν πλῆθος ἀδικιῶν καὶ πρόσφορο ἔδαφος γιὰ δυσaráεσκεις ποὺ ἀπειλοῦσαν ἔντονα τὸ κατεστη-

μένο. Ἀπὸ τὶς τρεῖς τάξεις στὶς ὁποῖες ἦταν διηρημένος ὁ λαός, ἡ πρώτη μὲ τὸν κλῆρο καὶ ἡ δευτέρα μὲ τοὺς εὐγενεῖς ἀποτελοῦσαν μόνο τὸ 2% τοῦ πληθυσμοῦ ἀλλὰ ἐνέμοντο τὴ πιὸ πλούσια γῆ, κατεῖχαν τὶς ψηλότερες καὶ καλύτερες πληρωμένες θέσεις στὴ κυβέρνηση, στὸ στρατό, στὴν ἐκκλησία καὶ συγχρόνως ἐξαίρουντο ἀπὸ τοὺς σημαντικοὺς φόρους. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐκκλησία ἐκμεταλλευόταν περίπου τὸ ἓνα πέμπτο τῆς γῆς καὶ δὲν πλήρωνε ἀπολύτως κανένα φόρο. Τὰ ἀνώτατα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα τὰ ἔπαιρναν ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς νεαροὶ ποὺ φυσικὰ ἀπέβλεπαν στοὺς βασιλικοὺς μισθοὺς.

Παράλληλα οἱ εὐγενεῖς εἶχαν στὴν κατοχὴ τους τεράστιες ἐκτάσεις γῆς (περίπου τὸ 1/5 τῆς χώρας) καὶ μὲ τὸ ἴδιο σιωπηρὸ σύστημα ὅπως καὶ οἱ κληρικοὶ, ἐξαίρουντο ἀπὸ τοὺς βαρεῖς φόρους. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς δὲν ἔμεναν καθόλου στὰ κτήματά τους γιατί προτιμοῦσαν τὴν διασκεδαστικὴ καὶ ἀκριθεὶς ζωὴ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς. Εἶχαν, ὥστόσο, ἀνθρώπους ποὺ μάζευναν τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων καὶ οἱ εὐγενεῖς συχνὰ τὰ ἐξόδευαν σπάταλα σὲ ἐπιδεικτικὲς ἐκδηλώσεις καὶ τυχερὰ παιχνίδια.

Ὁλος ὁ ὑπόλοιπος λαός, μετὰ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν ἀνώτερον κλῆ-

ρο, αποτελούσαν την τρίτη τάξη τῶν μὴ προνομιούχων ὑπηκόων τοῦ βασιλιᾶ. Συγκεκριμένα, σ' αὐτὴ τὴν τρίτη τάξη ἀνῆκαν οἱ τεχνῖτες οἱ ὑπηρέτες, οἱ χωρικοὶ καὶ οἱ ἄστοι. Οἱ ἄστοι ἦταν οἱ περισσότερο δυσαρεστημένοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἀντιπροσώπους τῆς τρίτης τάξης. Γιατροί, δικηγόροι, ἔμποροι, τραπεζίτες αποτελούσαν τοὺς πιὸ καλλιεργημένους καὶ πιὸ ἐξυπνοὺς ἀνθρώπους αὐτῆς τῆς τάξης, ἀλλὰ ἦταν συγχρόνως καὶ πιὸ δυσαρεστημένοι γιατί τὸ καθεστῶς τοὺς ἐμπόδιζε νὰ ἀποκτήσουν πολιτικὴ δύναμη. "Ολοὶ αὐτοὶ οἱ προικισμένοι ἄνθρωποι, λοιπόν, συνεχῶς δυσαρεστοῦντο καὶ περισσότερο, παρακολουθώντας τὶς καταχρήσεις τῆς κυβέρνησης (ἰδιαίτερα σὲ νομικὰ καὶ φορολογικὰ θέματα) καὶ εἶχαν δυνατὰ κίνητρα γιὰ νὰ ξεκινήσουν μιὰ ἐπανάσταση.

3. Οἱ Κ α τ ῆ γ ο ρ ο ι τ ο ὕ Κ α θ ε σ τ ῶ τ ο ς. Τὸ χάος ποὺ ἐπικρατοῦσε λόγω τῶν παραπάνω συνθηκῶν φαίνεται καθαρά στὸ τομέα τῆς δικαιοσύνης. Στὴ Γαλλία τοῦ 18ου αἰῶνα ἴσχυαν περίπου τριακόσια ἐξῆντα (360) νομικὰ συστήματα. "Ενα ἀδίκημα δικαζόταν μ' ἓνα μικρὸ πρόστιμο σὲ μιὰ περιοχὴ καὶ τὸ ἴδιο ἀδίκημα σὲ ἄλλη περιοχὴ ἔπαιρνε δέκα χρόνια στὰ κάτεργα.

"Εξ ἄλλου ἡ βαρβαρότητα τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων ποὺ εὐνοοῦσαν μαρτύρια, κάψιμο στὴ πυρά, ἀκρωτηριασμούς, βασανισμούς σὲ τροχὸ κλπ. ἐξαγρίωνε τοὺς ὑπηκόους. "Ισως περισσότερο ἀπ' ὅλα

δὲν ἀνέχονταν τὴν αὐθαιρεσίᾳ τοῦ βασιλιᾶ καὶ τῶν συμβούλων του ποὺ μπορούσε νὰ φυλακίσει ὁποιοδήποτε ἄνθρωπο χωρὶς ἔνταλμα σύλληψης, χωρὶς δίκη καὶ χωρὶς δικαίωμα ἐνστάσης. Αὐτὴ ἡ ἀνεξέλεγκτη δύναμη τοῦ βασιλιᾶ ἔφθανε στοὺς ἄτυχους ὑπηκόους μὲ μιὰ ἐπιστολὴ - διαταγὴ ποὺ τοὺς φυλάκιζε σὲ σκοτεινὰ δεσμωτήρια γιατί ἔτσι «εὐαρεστεῖτο ὁ βασιλεὺς».

Αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη κατάσταση τὴν καυτηρίαζε συστηματικὰ μιὰ ὁμάδα πνευματικῶν ἀνθρώπων ποὺ ἦταν γνωστοὶ σὰν φιλόσοφοι. Γιὰ τοὺς φιλοσόφους κανένας θεσμὸς καὶ μιὰ παράδοση δὲν ἦταν ἱερά. Χαίρονταν νὰ βρίσκουν εὐκαιρίες νὰ γελοιοποιοῦν δημόσια τὴν βλακεία, τὴν ὑποκρισίᾳ καὶ τὸ παράλογο τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ κατεστημένου. Ζητοῦσαν ἐν ὀνόματι τῆς ἀνθρωπιᾶς καὶ τῆς κοινῆς, ὀρθῆς, κρίσης νὰ γίνουν μεταρρυθμίσεις στὴ κοινωνία καὶ στὸ κράτος.

"Ενας ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς φιλοσόφους ἦταν ὁ Βολταίρος. "Οπως καὶ οἱ ἄλλοι δὲν ἦταν φιλόσοφος μὲ τὴν ἔννοια τοῦ πρωτότυπου, συστηματικὰ σκεπτόμενου ἀνθρώπου. "Ηταν μᾶλλον ὁ φιλόσοφος ἓνα εἶδος δημοσιογράφου ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ἐνημερώνει καὶ νὰ προπαγανδίζει προοδευτικὲς ἰδέες. Εἰδικὰ ὁ Βολταίρος εἶχε αὐτοδιοριστεῖ σὰν ὑπερασπιστὴς ὅλων τῶν θυμάτων τῆς ἀδικίας καὶ τῆς προκατάληψης. "Ο Μοντεσκιὲ ἀντιπροσώπευε ἓνα ἄλλο τύπο φιλοσόφου ποὺ πίστευε ὅτι οἱ πολιτικὲς ἐλευθερίες μπορούσαν καλύτερα νὰ

προφυλάσσονται ἂν ἡ ἐκτελεστική, ἡ νομοθετική, καὶ ἡ δικαστική ἐξουσία παρέμεναν χωρισμένες. Ὑνας ἄλλος φιλόσοφος ἐξασκοῦσε ἐπίσης μεγάλη ἐπιρροή μετὰ τὴν ἐκδοση τῆς Ἑγκυκλοπαίδειας τοῦ ποῦ ἀποδείχτηκε μιὰ τρομερὴ δύναμη στὸ ὀπλοστάσιο τῶν φιλοσόφων. Χαρακτηριστικὰ θὰ ἀναφέρουμε καὶ τὸν Ρουσώ. Ἦταν καὶ αὐτὸς ἕνας ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους ποῦ ἐναντιώθηκε στὰ ἀπαράδεκτα τῆς ἐποχῆς τοῦ. Τὸ ἔκανε ὅμως ὄχι μετὰ ὕφος ψυχρὸ

καὶ λογικὸ, ὅπως οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι, ἀλλὰ μετὰ ἕνα φρέσκο καὶ συναισθηματικὸ τρόπο ποῦ γοήτευε τοὺς ἀναγνώστες τοῦ. Στὸ «Κοινωνικὸ Συμβόλαιο», τὸ ἔργο τοῦ μετὰ τὴν μεγαλύτερη ἀπήχηση, ὁ Ρουσώ ἐβλεπε τὸ κράτος σὰν τὸ συλλογικὸ σῶμα ὅλων τῶν πολιτῶν ποῦ ἔκαμπταν τὶς δικές τους ἐπιθυμίες στὴν «γενικὴ θέληση». Φυσικά, αὐτὴ ἦταν μιὰ πολὺ ριζοσπαστικὴ ἰδέα γιὰ ἐνα κράτος ὅπου κυβερνοῦσε θασυ-
λιάς ἐλέω Θεοῦ.

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ἐκ τῆς σελ. 27/587)

λαύσει ὁ ἐπισκέπτης - προσκυνητὴς στὸ ποτάμι μετὰ τὰ τρία Βυζαντινὰ μοναστήρια καὶ τὶς ἄλλες βυζαντινὲς ἐκκλησίες.

Ἀεῖζει νὰ ἀναφέρει κανεὶς καὶ τὸ ἑξῆς: Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ράχες μετὰ τὶς πρωτοπηγές τῆς Μαντήλως, στὸ ὕψωμα τοῦ Ἀγίου Νικολάου - Παλαιομύλου, εἶναι τὰ εῖρεπια τῆς ἀρχαίας Ποτιδάνειας, ποῦ διαλύθηκε ὀριστικὰ μετὰ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Ἀλάρύχου, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἡ λίθινη ἐπιγραφή, ποῦ ἐπιτέλους τοποθετήθηκε μέσα στὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἀϊ-Νικόλα...

Μιὰ τριήμερὴ ἐκδρομὴ εἶναι ὁ χρόνος ποῦ χρειάζεται γιὰ τὴν περιήγηση τῆς Μαντήλως, ποῦ ἂν συν

δυαστεῖ μετὰ τὴν γειτονικὴ Βαρνάκοθα, πρέπει νὰ εἶναι περισσότερος.

Ἀλλὰ, ἂν οἱ θρύλοι τῆς Μαντήλως εἶναι ἀπειροί, κατατοπιστικὰ στοιχεῖα ἀποτελοῦν τὰ ταξίδια τοῦ Πουκεβίλ, τὰ σχετικὰ μετὰ τὴ Βαρνάκοθα βιβλία, τὰ Ἑνετικὰ ἐγγραφα (Ἰω. Γ. Γιαννακόπουλου), ἡ Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα τοῦ Σάθα καὶ τὸ Χρονικὸ τοῦ, τὰ Ζητήματα ἱστορίας ἐνὸς Βυζαντινοῦ ναοῦ κοντὰ στὸ Εὐπάλιο Δωρίδος, τοῦ Β. Κατσαροῦ (Βυζαντινὰ, τ. 10ος, Φ.Σ. Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου) καὶ ἄλλα.

Κλείνω τὴν ξενάγηση μετὰ τὸ παρακάτω κλέφτικο, μιᾶς καὶ τὰ μοναστήρια ἦταν «γυρίσματα» τῶν Κλεφτῶν:

Ἡ Ἑξομολόγησις

Σὰν τρῶμε καὶ σὰ πίνουμε καὶ σὰν χαροκοπᾶμε

κι ἕνα καλὸ δὲν κάνουμε στὴ δόλια τὴν ψυχὴ μας.

Ὁ κόσμος φτειάνουν ἐκκλησιές, φτειάνουν καὶ μοναστήρια,

φτειάνουν καὶ πετρογιόφυρα, γιὰ νὰ περνάει ὁ κόσμος

καὶ γὰ καλὰ δὲν ἔκαμα χωρὶ ἀπὸ κακώσεις

κορίτσια ἐξήντα φίλησα κ' ἐξήντα παντρεμένες,

τριάντα χῆρες νόστιμες καὶ καλοπορεμένες

καὶ παπαδιές καὶ καλογριές λογαριασμὸ δὲν ἔχουν

καὶ μιὰ κοντούλα παπαδιά, τριῶν μερῶν λεχώντα...

Ὅλοι κουρσεύανε χωριὰ ὅλοι κουρσεύαν σπίτια

κ' ἐγὼ ἐκούρσευα ἐκκλησιές καὶ ἅγια μοναστήρια

ὅλοι ἔδεναν τὸ μαῦρο τοὺς σὲ κάμπο σὲ λιβάδι

κ' ἐγὼ ἔδενα τὸ μαῦρο μου στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.

(Τὸ τραγούδι εἶναι ἀπὸ τὴ συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν, τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ 1880).

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Ὁ συμπατριώτης μας δικηγόρος κ. Κώστας Στοφορόπουλος, Ἀκαδημίας 81, Ἀθῆναι, μᾶς ἔστειλε τὴν παρακάτω ἐπιστολή:

Πρὸς

τὴν Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Ἀμφισσαν.

Ἡ πόλη τῆς πρωτεύουσας τοῦ Νομοῦ Φωκίδος, λεγόταν στὴν ἀρχαιότητα «Ἀμφισσα». Ὁ Πausanias μάλιστα τὴν ἀποκαλεῖ μὴ ἀπὸ τὶς πιὸ ὀνομαστὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδας καὶ ἀπὸ τὶς κυριώτερες πόλεις τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνερχόταν τὰ χρόνια ἐκεῖνα σὲ 70.000 κατοίκους καὶ εἶχε κτισθῇ ἐκεῖ πού καὶ τώρα βρίσκεται ἡ πόλη διαρρεομένη ἀπὸ τὸ ποταμὸ Ὑλαιθο (πιθανὸν τὸ λεγόμενο σήμερα «γατοπνίχτη») μὲ τὸ φρούριό της — πού καὶ σήμερα ὑπάρχει — ὅπου, ὅπως ἐπίσης ἀναφέρει ὁ Pausanias, ὑπῆρχε καὶ ἕνα ἄγαλμα τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, χάλκινο, πού ἦταν τὸ ἀρχαιότερο ἄγαλμα ἀπὸ χαλκῷ, μεταφερθὲν ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Θόαντος, γυιοῦ τοῦ Ἀνδραίμονος, ἀπὸ τῆς Τροίας. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ φρούριον ἀναφέρεται, ἐπίσης, ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ, πού ἐθεωρεῖτο προστάτης τῆς πόλης.

Σήμερα σώζονται θέβεια ἐρείπια τοῦ Φρουρίου, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι εἶναι κατασκευὲς τῶν Φράγκων, πού στηρίζονται στὰ ἀρχαιότατα Κυκλώπεια τείχη πού εἶχεν κτισθῇ ἡ παλαιὰ ἀκρόπολη (δηλ. τὸ κάστρο) πρὶν τὸ καταστρέψῃ ὁ βασιλιάς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος (338 π.Χ.).

Τὰ κυκλώπεια αὐτὰ τείχη εἶχαν κατασκευαστεῖ ἀπὸ τοὺς πρώτους κατοίκους τῆς Ἀμφισσας — τοὺς Κύκλωπας — ἐκεῖ δὲ ζήτησαν προστασία πολλοὶ κάτοικοι τῆς Φωκίδας ὅταν οἱ Πέρσες ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ἑλλάδας.

Δὲν θέλουμε ὅμως νὰ ἐπεκταθοῦμε στὴν Ἱστορία τῆς Ἀμφισσας, πού εἶναι πολὺ σημαντική, γιατί ἡ ἱστορία της εἶναι ζήτημα ἰδιαίτερης φροντίδας καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σκοπὸ τοῦ παρόντος σημειώματος. Ἐ-

κεῖνο πού θέλουμε νὰ σχολιάσουμε στὸ σημείωμα αὐτὸ εἶναι τὸ πῶς καὶ γιατί ἕνας Σύλλογος πού συστήθηκε τώρα τελευταία ἀπὸ Ἀμφισσιῶτες διάλεξε σὰν τίτλο τοῦ τὸ ὄνομα «τὰ Σάλωνα», ἀφοῦ ἡ λέξη αὕτη καμμιά σημαντικὴ ἱστορία δὲν ἔχει καὶ μάλιστα θυμίζει ἐπιδρομὲς ξενικὲς, καταστροφὲς ἀπὸ θarβάρους καὶ μὴ ἐποχὴ γενικά πού οἱ ξένοι προσπάθησαν νὰ θάψουν τὸ ἱστορικὸ ὄνομα τῆς Ἀμφισσας κάτω ἀπὸ τὸ θarβαρο καὶ κατακτητικὸ πέλημα τους.

Καὶ συγκεκριμένα τὸ ὄνομα «τὰ Σάλωνα» ἄρχισε νὰ φαίνεται στὴν Ἱστορία μετὰ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλης ἀπὸ τὸ Φίλιππο τὸν 5ον (339—338 π.Χ.) καὶ τοὺς ἀλλεπάλληλους πολέμους τῆς κατὰ διαφόρων ἐπιδρομῶν (Αἰτωλῶν, Γαλατῶν, Ρωμαίων καὶ Βουλγάρων) πού ὁ βασιλιάς τῶν Σαμουῆλ κατέστρεψε γιὰ δευτέρη φορά, μετὰ τὸ Φίλιππο, τὴν πόλη, ἡ ὁποία ξανακτίστηκε ἀργότερα παίρνοντας τὸ ὄνομα Αὐλῶν, πού κατὰ παραθορὰ κατέληξε, κατὰ μὴ ἐκδοχὴ, στὸ ὄνομα «Σάλωνα» ἐνῶ κατὰ μὴ ἄλλη ἐκδοχὴ πῆρε τὸ ὄνομα «Σάλωνα» ἀπὸ τοὺς Θεσσαλονικῶτες πού κατέληξαν στὴν Ἀμφισσα μετὰ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλης τῶν ἀπὸ τὸ τρομερὸ καὶ ἀδηφάγο Φίλιππο (Θεσσαλονικεῖς - Σαλονικεῖς). Ὑπάρχει καὶ μὴ τρίτη γνώμη ὅτι «Σάλωνα» ὀνομάστηκε ἡ Ἀμφισσα ἀπὸ τοὺς συχνοὺς εἰσμούς πού ἐνδημοῦσαν τὰ παλιὰ χρόνια στὴν περιοχὴ ἐκείνη λόγω διακλάδωσης ἑνὸς γειτονικοῦ ρήγματος καὶ τῆς γεωτεκτονικῆς θέσης τῆς πόλης.

Αὕτη λοιπὸν εἶναι μὲ λίγα λόγια ἡ ἱστορία τῆς Ἀμφισσας μὲ τὸ ὄνομα Ἀμφισσα καὶ μὲ τὸ ὄνομα «τὰ Σάλωνα». Τώρα γιατί ὁ Σύλλογός μας διάλεξε τὸ ὄνομα «τὰ Σάλωνα» γιὰ τίτλο τοῦ δὲν μποροῦμε νὰ καταλάβουμε. Γιὰ νὰ θυμίζει τὰ πλῆγματα τῆς πόλης ἀπὸ τοὺς θarβάρους, τὶς καταστροφὲς τῆς καὶ τοὺς ἔχθρους τῆς;

Δὲν ἦταν καλὸς καὶ ἀρκετὸς ὁ τίτλος «Ἀμφισσα» ὅπως ἡ πόλη ἦταν γνωστὴ στοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ ὅπως ὁ Pausanias τὴ περιγράφει σὰν ἀπὸ τὶς κυριώτερες καὶ σημαντικότερες πόλεις τῶν Λοκρῶν, ἢ εἶναι καλλίτερα «τὰ Σάλωνα» γιατί ἐκεῖ «σφάζουν ἀρνιά»;

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΟΦΟΡΟΠΟΥΛΟΣ
(Ἀμφισσεὺς καὶ ὄχι Σαλωνίτης)

'Απ' τὴ δραστηριότητα τῆς 'Εταιρείας

1.— Ἀξιομνημόνευτο γεγονὸς τὸ τρίμηνο τοῦτο ὑπῆρξαν οἱ ἐκδηλώσεις ποὺ ἔγιναν στὸ Γαλαξειῖδι μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μετακομιδῆς τῶν ὁστῶν τοῦ ἱστοριοδίφη Κων. Ν. Σάθα, ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ τῆς ἐναποθέσεώς τους στὸ τόπο ποὺ γεννήθηκε.

Ἡ προσπάθεια τῆς μετακομιδῆς αὐτῆς ἄρχισε τὸ 1979, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ τότε Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κ. Κων. Τσάτσου καὶ τοῦ βιομηχάνου Ἀλεξ. Τσάτσου, συγγενοῦς τοῦ Κων. Ν. Σάθα καὶ πραγματοποιήθηκε στὶς 19.9.1981.

Μετὰ τὸ τρισάγιο, ποὺ ψάλλθηκε στὸ νεκροταφεῖο προεξάρχοντος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Φωκίδας κ. Χρυσοστόμου, κατατέθηκαν στέφανοι στὴ προτομὴ τοῦ Κ. Σάθα, στὴν ὁμώνυμη πλατεῖα καὶ ἐπακολούθησαν ὁμιλίες στὴν αἴθουσα τοῦ Ναυτικοῦ Μουσείου, γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ διακεκριμένου Γαλαξειδιώτη, ἀπὸ τὸν πρόεδρο τῆς Κοινότητος κ. Εὐστ. Χατζηγιάννη, τὴν γυμνασιάρχην κ. Εὐθ. Ἀνδρεοπούλου - Μητάκου, τὴν συνεργάτιδα τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν κ. Δημ. Πικραμένου - Βάρφη καὶ τὸν κ. Κ. Τσάτσο.

2.— Συνεχίστηκαν οἱ προσφορὲς γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς 'Εταιρείας. Οἱ παρακάτω συμπατριῶτες μᾶς ἔστειλαν τὰ ἀντίστοιχα ποσά:

1.— Ἰωάννης Μίχος, Ἀθήνα	δρχ. 1.000
2.— Ἀγγελος Ἀγγελῆς, Ἀθήνα	δρχ. 500
3.— Παν. Μπουλουγούρης, Στροφυλιά - Εὐβοίας	δρχ. 100
4.— Κομν. Παπαδόπουλος, Ἀμφισσα	δρχ. 1.000
5.— Νικ. Κουτρολίκος, Ἀμφισσα	δρχ. 1.000
6.— Δήμητρα Τσαγκρινοῦ, Ἀμφισσα	δρχ. 700
7.— Ἀθαν. Τζέτος, Μεσολόγγι	δρχ. 1.000
8.— Ἀναστάσιος Ἡλ. Παχός, Παλ. Φάληρο	δρχ. 1.000

Ἡ 'Εταιρεία τοὺς εὐχαριστεῖ θερμά.

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ἀπὸ τὴ σελ. 21/581)

ποῖος ἔρθει κάτι θὰ ψωνίσει,—δὲν γίνεται ἄλλοιῳς. Ἄλλος ψωνίζει γιὰ τὸ νοικοκυριό του, ἄλλος γιὰ προΐκα τῆς κόρης του, ἄλλος γιὰ τὸ χειμῶνα ποῦρχεται καὶ ἄλλος, τέλος, ἔτσι γιὰ νὰ ψωνίσει κάτι, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ χρόνου. Κι' ὅταν κάποια στιγμή ἀποφασίσουν νὰ φύγουν καὶ φορτωμένοι πάρουν τὸ δρόμο γιὰ κεῖ ποὺ τοὺς καρτεράει ἡ σοῦστα γιὰ τὰ ζὰ τὰ σαμαριάρικα, δὲν παραλείπουν νὰ περάσουν κι'

ἀπὸ τὸ φωτογράφο, ποῦχει στημένο τὸ στρίποδο μὲ τὸ κουτὶ σὲ μιὰ γωνιά, καὶ νὰ θγάλουν μιὰ φωτογραφία οὔλοι μαζί, ἔτσι γιὰ θύμηση.

Καὶ γυρίζουν στὸ χωριὸ ξεπαραδιασμένοι, κατασκοπισμένοι, ξεθεωμένοι ἀπ' τὴ κούραση καὶ τὴν τλαιπωρία, χαρούμενοι ὅμως καὶ εὐχαριστημένοι. Τὸ δείχνει ἡ μορφή τους ποὺ λαμποκοπάει, τὸ μαρτυράει καὶ ἡ εὐχὴ ποὺ ἀνεβαίνει στὰ χεῖλια τῆς σὰ νχωρίζουν:

—«Ἀειντε, γειά - χαρά, καὶ τοῦ χρόνου πάλι»...

Ἐπιτρέπεται ἡ μερική ἢ ὀλική ἀναδημοσίευση τῶν κειμένων, μὲ τὴν
προϋπόθεση νὰ γίνεταί μνεία τοῦ περιοδικοῦ, ὅπου πρωτοδημοσιεύθηκε
καὶ νὰ δημοσιεύεται ὁ πρόλογος ἢ τὸ σχόλιο τῆς συντάξεως, ἂν ὑπάρχει.

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ